

MİLLÎ MÜCADELE'DE AYDIN SANCAĞI

Editör
Günver GÜNEŞ

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-399-917-9
Sayfa ve Kapak Tasarımı
Akademisyen Dizgi Ünitesi

Kitap Adı Millî Mücadele'de Aydın Sancağı
Yayıncı Sertifika No 47518

Editör Günver GÜNEŞ
ORCID iD: 0000-0002-4255-5288
Baskı ve Cilt Göktuğ Ofset

Redaktör Utku GÖNGÜR
Bisac Code HIS000000

Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN
DOI 10.37609/akya.3149

Kütüphane Kimlik Kartı

Millî Mücadele'de Aydın Sancağı / ed. Günver Güneş.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
528 s. : reim, tablo. ; 195x275 mm.
Kaynakça ve Ekler var.
ISBN 9786253999179
1. Tarih--Türk Tarihi--Millî Mücadele Dönemi.

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

SUNUŐ

İkinci yūzyılını yaŐamaya baŐladıđımız Tūrkiye Cumhuriyeti'nin bugūnlere gelmesi hiç de kolay olmamıŐtır. Yurdun her karıŐ toprađında kurtuluŐ sūrecinde sancılar yaŐanmıŐ ve sonrasında ise kuruluŐ sūrecinde hissedilen heyecan katlanarak artmıŐ ve ūlkemiz bugūnlere gelmiŐtir. Bugūn bizlere dūŐen sorumluluk da bu heyecanı ve Cumhuriyetin haklı gururunu bir sonraki nesle aktarmaktır.

Cumhuriyetin haklı gururunun yanı sıra ūzellikle Aydın'da yaŐanan kurtuluŐ mūcadelesinin kanıtlarıyla araŐtırmacılara, tarih meraklılarına ve ūzellikle de çocuklarımıza dođru aktarılması gerekiyor. KurtuluŐ mūcadelesinde ilk direniŐ hareketlerinin asker-sivil halk iŐbirliđiyle vūcut bulduđu Aydın, bu sūreçte iki kez iŐgalden kurtarılmıŐtır. Her yaŐtan Aydınlının el verdiđi mūcadele sūrecinde birçok kahramanlık destanı yazılmıŐ, bu verimli topraklar gūzyaŐlarının yanı sıra kanla da ıslanmıŐtır. Bu sūreçte efelerimizin destansı mūcadelesi ise her yaŐtan Aydınlının sonsuza kadar taŐıyacađı bir gurur niŐanesidir.

Sonraki sūreçte emperyalizme karŐı mūcadelede bağımsızlıklarını kazanmalarında birçok ulusa ūrnek olan KurtuluŐ SavaŐı'nın içerisinde Aydın'ın haklı ve gururlu bir yeri bulunmaktadır. Bir kez daha Yunan iŐgaline karŐı baŐkaldırının kahramanlarını saygıyla anıyoruz. Elinizde tuttuğunuz bu kitap, iŐgalin yakıcılığını bir kez daha hatırlamamızda çok iyi bir kaynak niteliği taŐımaktadır. Bu kaynak bizlerin gelecek nesillere olan sorumluluğumuzu yerine getirmemize vesile olmaktadır.

Milli Mūcadele ve kurtuluŐun 100. yılı anısına hazırlanan bu eserin oluŐumunda bilimsel desteđini esirgemeyen, kitabın oluŐumunda būyuk emekleri olan Gūnver GūneŐ'e, araŐtırmalarıyla bu gūzel çalıŐmanın halkalarını oluŐturan birbirinden deđerli yazarlarımıza Aydın halkı adına teŐekkūrlerimi sunuyorum.

Cumhuriyetimizin ikinci yūzyılını yaŐarken Gazi Mustafa Kemal Atatūrk'ū, onun silah arkadaşlarını, efelerimizi, ūhitlerimizi rahmetle anıyoruz; ruhları ūad olsun. Gazilerimizi de minnetle bir kez daha hatırlıyoruz; onlara minnettarız.

T.C.
Aydın BūyūkŐehir Belediye
Başkanı
Ūzlem ÇERÇİŪĐLU

ÖNSÖZ

Geçmişini unutan insanların ve devletlerin gelecekte kendilerine onurlu bir yer bulabilmeleri mümkün değildir. O nedenle geleceğimizi aydınlatmak için geçmişimize çok dikkatli bakmak mecburiyetindediriz. Millî Mücadele ve Millî Mücadele'de Anadolu'da yaşananlar bizim için oldukça fazla önem arz etmektedir.

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı XX. yy'ın en önemli olaylarından biridir. Ulusal Kurtuluş Savaşı, ulus olma becerisinin ne denli güç şartlarda ve sabırla elde edildiğinin adıdır. Bu durum yerli araştırmacılar tarafından ifade edildiği gibi, sıklıkla yabancı araştırmacılar tarafından da dile getirilmiştir.

Haksız işgallere, manda ve himayeye, iş birlikçilere karşı onurlu bir duruşun adı olan Türk Kurtuluş Savaşı emperyalizme karşı XX. yy'ın ilk bağımsızlık savaşı olmuştur. Kurtuluş Savaşı gerçeğinin temelinde bazı şehirlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu şehirler içerisinde Aydın'a ayrı bir sayfa açmak gerekmektedir.

Aydın Sancağı'nın bulunduğu alan Kuvayımillie sürecinin en canlı yaşandığı bir coğrafyadır. İlk direniş hareketleri asker-sivil bu coğrafyada gelişip hayat bulmuştur. Aydın Sancağı tüm kent, kasaba ve köyleriyle Kurtuluş Savaşı sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu onurlu mücadele nice kahramanlık hikâyesi, nice destansı olayları yaratmıştır. Malgaç Baskını, Erbeyli Baskını, Aydın şehrinin Yunan işgal güçlerinden geri alınışı gibi. Yunan işgal süreci içerisinde bölgede yaşanan kelimelerle tarif edilemez insanlık dışı trajedileri de başta Karatepe'de olmak üzere Kanlıbahçe, Atça, Dampınar'da kendini göstermiştir. Yöre insanı bir taraftan kendi bölgesinin işgal edilmesine karşı direnirken, öte yandan TBMM'nin çağrısıyla Konya, Bolu, Adapazarı, Düzce'yi saran iç ayaklanmaların bastırılmasında büyük pay sahibi olmuştur.

Dünyada ender görülen bir baskınla ilk kez düzenli bir ordunun elinde bulunan Aydın şehri Yunanlılardan geri alınmıştır. Bu olay "Kuvayımillie" tarafından, taarruzla kazanılmış ilk savaş olması nedeniyle Aydın'a ve Aydın Kuvayımilliesi'ne ayrı bir onur ve şeref bahşetmiştir.

Heyetimilliyeleri ile Yunan işgaline ve her türlü işgale karşı tedbirini alan Aydın şehri, ilçeleri ve kasabaları, Kuvayımillie'nin askerî, siyasi ve idari teşkilatlanmasında, yiyecek, giyecek, barınma, ulaşım, sağlık, istihbarat, muhacir ve mücahid ailelerine yardımda en iyi şekilde bulunulabilmesi için Nazilli Kongrelerinin oluşumunu sağlamıştır. Millî Mücadele tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Nazilli Kongreleri örnek bir sivil halk dayanışmasıdır. Aydın işgal yıllarında maddi manevi çok büyük kayıplar vermiştir. Aydın bölgesi acıyı, hüznü, mutluluk ve sevinci Kurtuluş Savaşı yıllarında bir arada yaşamıştır.

Millî Mücadele'nin üzerinden 100 yıl geçmiştir. Bu süreç içerisinde söz konusu dönemle ilgili olarak gerek hatırat gerekse, araştırma ölçeğinde kitap, makale ile bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler yayınlanmıştır. Bunlar içinde en değerli olanı Millî Mücadele'de Aydın başlığıyla Asaf Gökbel'e aittir. Âsaf Gökbel 1964 yılında anılarını ve bildiklerini bu eserde bir araya getirmiştir. Aydın Halkevi Tarih Şubesinde Millî Mücadele Dönemi'nde Aydın'a ait pek çok belgeyi, bilgiyi derledi. Belki de yazdığından daha fazlası elindeydi.

Millî Mücadele Dönemi'nin Aydın'ı ve çevresinde yaşanan olaylar hakkında da ayrıntılı bilgiler verir, görüşlerini belirtir. Kitap 1920 olayları ile son bulur. Yunan işgal dönemine dair tarihi olaylar 1920 yılında kesilmiştir.

Millî Mücadele’de Aydın’ı anlatan en kapsamlı eserlerden bir diğeri ise Albay Şefik Aker’in 1937 yılında Askerî Mecmuada yayınlanan İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cıdali isimli anı eseridir. Üç bölüm halinde yayımlanan anılar mart sayı:45 114 sayfa, haziran sayı:46 240 sayfa, eylül 1937 sayı:47 276 sayfa toplam 660 sayfadan oluşmuştur. Aker anılarını telgraflar, krokiler ve belgelerle desteklemiştir. Albay Şefik Aker 57. Tümen Komutanı olarak Mondros Mütarekesi’nden sonra işgale uğrayan Aydın ve yöresindeki mücadelenin 1918-1920 arasını kapsayan dönemini, bizzat tanıklık etmiş bir şahsiyet olarak anılarında anlatmıştır.

Aydın Belediyesi Millî Mücadele’nin 90. Yılı anısına 2009 yılında Millî Mücadele’de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe Sempozyumunu düzenlemiş, sempozyumda sunulan bildiriler bir kitapta toplanmıştır. Bu çalışma Millî Mücadele Tarihi açısından son dönemde yapılmış en değerli yayınlardan biridir.

2010 yılından sonra her ne kadar bu alanla ilgili olarak çeşitli çalışmalar ortaya konulmuşsa da yazılmayı, araştırılmayı bekleyen pek çok konu başlığı olduğunu biliyoruz. Bu düşünceden hareketle yola çıkılan bu proje çalışmasında hem ilgili alana katkı sunmak hem de yapılacak çalışmalara referans olmak amacıyla “Mütareke ve Millî Mücadele Yıllarında Aydın Sancağı”nı içeren özgün çalışmalara yer vermek istiyoruz. Bununla birlikte daha önce bu konu hakkında yazılmış farklı dergi ve kitaplarda bulunan araştırmaları da bir araya getirme düşüncesindeyiz. Derli toplu tek kaynakta toplanmış çalışmalar hem araştırmacılar hem de tarih meraklıları için büyük bir kolaylık sağlamış olacaktır.

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Günver Güneş’in Editörlüğünde hazırlanan “Millî Mücadele’nin 100. Yılına Armağan” Projesi bu alanda çok önemli bir boşluğu doldurmaya yönelik ciddi bir girişimdir.

Birbirinden kıymetli hocalarımızın uzun ve yorucu çalışmasının sonucunda ortaya çıkan bu önemli çalışma, gerek Aydın ile ilgili araştırma konusu olan akademisyenlere gerek de Aydın’ın yakın tarihi ile ilgili bilgi sahibi olmak isteyen her bir bireye önemli bir ışık olacaktır. “Geçmişini bilmeyen milletler, geleceğe yön veremez” diyen Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün ışığında bizler de tarihimize ve geçmişimize önem veriyor, bunların gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması noktasında özen gösteriyoruz. Millî Mücadele Dönemi’nde yurt çapında yaşanan işgaller, işkenceler, zulüm ve gözyaşının içerisinde yeniden ayağa kalkmaya çalışan, direnen ve lideri öncülüğünde aydınlığa koşan büyük Türk milletinin neler yaşadığını, hangi bedelleri ödediğini ve bugünlere nasıl ve ne şekilde geldiğimizi hem bilmek hem de öğretmek başlıca sorumluluğumuzdur. Aydın ve Efeler ilçesi dışında kalan Nazilli, Söke, Kuşadası, Söke, Çine için ayrı birer kitap çalışması hazırlanmış, birbirine yakın olması ve olayların iç içe geçmesi nedeniyle İncirliova- Germencik-Koçarlı, İtalyan – Yunan işgalinin aynı anda yaşandığı Bozdoğan, Atça, Sultanhisar, Yenipazar’ı fazlaca araştırma bulunmadığı için bir bütün şeklinde hazırlamayı uygun bulduk. Aydın ve Aydın ‘da Millî Mücadele’nin Önderleri başlığında Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe’ye ayrı bir sayfa açılmış bu iki Kuvayimillie önderine iki ayrı kitap hazırlanmıştır. Diğer Kuvayimillie önderleri M. Şefik Aker, Danişmentli İsmail Efe, Teğmen Zekai, Durmuş Ali Efe, Hacı Süleyman Efendi, İmamköylü Çete Ayşe, Çiftlikli Kübra, Baltaköylü kadınlar, din adamları ilgili oldukları kitaplara serpiştirilmiştir.

Bugüne kadar Millî Mücadele Dönemi Aydın’ına ilişkin hazırlanan en büyük, en geniş, en kapsamlı çalışmayı hazırlıyoruz. Amacımız bir Millî Mücadele tarihî hafızası oluşturmaktır.

Projede yer alan araştırmalarda Millî Mücadele Dönemi Aydın’ın siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik durumu gözler önüne serilmiştir. Ayrıca Millî Mücadele Dönemi kahramanlarının hayatlarına yer verilmesi sağlandı. Millî Mücadele ile ilgili olarak, yüz yıl sonra hafızada kalanlar derlenmeye çalışıldı. Millî

Mücadele'yi yaşayanlar, görenler, duyanlar artık aramızda yoktu. Sözlü tarih çalışmaları, maalesef daha önce yapılmamıştı. Bu yüzden yüz yıl sonra akılda kalanları toplamak ve toplumsal duyarlılık düzeyini anlamaya çalışmakla yetinmek zorunda kalındı.

Proje kitaba dönüştürülürken 8 cilt olarak düzenlendi. Öncelikli olarak 1. Cilt'te, Aydın Sancağı ilgili araştırmalar Aydın Sancağı başlığı altında, II. Cilt Nazilli, III, Cilt Söke, IV. Cilt Kuşadası, V. Cilt Çine VI. Cilt Yenipazar- Bozdoğan- Atça- Sultanhisar, VII. Cilt İncirliova- Germencik, Koçarlı, VIII. Cilt Yörük Ali Efe, başlıklarından oluşmaktadır. Proje ekibimiz, başta Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nden olmak üzere farklı üniversite ve kurumlara mensup, geniş bir akademisyenler grubundan oluşmaktadır. Her birinin projeye katkısı ve özverisi değerlidir. Bu çalışmaya katkı yapan yazarlarımız, öncelikle akademik ilişkileri dolayısıyla Adnan Menderes Üniversitesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Muğla Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi dışında bağımsız ve yerel araştırmacılar da projeye katkıda bulunmuşlardır.

“ Milli Mücadele'ye dair her şey yazılmış ve bitmiştir” diyebilmek asla mümkün değildir. O günlere dair araştırmalar, makaleler, kitaplar yazılmaya devam edecektir.

Projeye katkı sunan yazarlarımıza bağlı olduğu veya öğrenim gördüğü kurumlara da teşekkür ediyoruz. Her çalışmada olduğu gibi, bu çalışmada da bazı eksiklikler ve eleştirilecek yönler bulunabilir. Ancak bu çalışma Aydın merkez ilçeleri ve on beş ilçesinin, Milli Mücadele Dönemi'ndeki tarihini, derli toplu sunan bir çalışma olması açısından değerlidir. Temel başvuru eseri niteliğindedir. Bundan sonraki araştırmalara yön vereceği gibi, yeni araştırmaların yapılmasına da kapı aralayacaktır.

Günver GÜNEŞ

19 Mayıs 2024

AYDIN

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	Yunan İşgali Öncesi Aydın Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı	1
	<i>Olca PULLUKÇUOĞLU YAPUCU</i>	
Bölüm 2	Mondros Mütarekesinden İtalyan ve Yunan İşgaline Aydın Sancağı.....	19
	<i>Günver GÜNEŞ</i>	
Bölüm 3	Aydın Kuvayimilliyesi İle Heyet-İ Temsiliye Arasındaki İlişkiler	45
	<i>Osman AKANDERE</i>	
Bölüm 4	57. Tümen'den Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre İzmir ve Aydın'ın İşgali ve Yunanların Uygulamalarına Dair Bir Değerlendirme.....	69
	<i>Zekeriya TÜRKMEN</i>	
Bölüm 5	Millî Mücadele'de 57.Tümen ve Albay M.Şefik Bey'in Aydın'daki Faaliyetleri	91
	<i>Mehmet Emin ELMACI</i>	
Bölüm 6	Ötekinin Gözünden Aydın'ın İşgali ve Yunan Yönetimi	107
	<i>Engin BERBER</i>	
Bölüm 7	Aydın Sancağı'nda İtalyan İşgali	117
	<i>Mevlüt ÇELEBİ</i>	
Bölüm 8	Batı Anadolu ve Aydın Sancağı'nda İtilaf Devletlerinin Siyasi Faaliyetleri	141
	<i>Selçuk URAL</i> <i>Süleyman TEKİR</i>	
Bölüm 9	Asaf Gökbel ve Millî Mücadele'de Aydın	157
	<i>Sabri SÜRGEVİL</i>	
Bölüm 10	Asaf Gökbel'in Anıları Ekseninde Aydın Kuvayimilliyeye Hareketi	169
	<i>Ali Ulvi ÖZDEMİR</i>	

Bölüm 11	Aydın Kuvayımilliyesi'nde İki Öncü Şahsiyet: Yüzbaşı Tahir Bey ve Ali Zühtü Bey	187
	<i>Erol AKCAN</i>	
Bölüm 12	Millî Mücadele'de Halk Egemenliğinin Tecellisi Büyük Millet Meclisi'nde Aydın Sancağı Temsilcileri ve Çalışmaları	201
	<i>Filiz ÇOLAK</i> <i>Nezahat BELEN</i>	
Bölüm 13	Millî Mücadele'de Aydın ve Çevresindeki Efelerin Hizmetleri	219
	<i>Şahin Efe YILMAZ</i>	
Bölüm 14	İşgal Yıllarında Aydın Sancağı'nda Asayiş ve Güvenlik (1919-1922).....	231
	<i>Nazlı İNCEBURUN</i> <i>Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU</i>	
Bölüm 15	Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920).....	263
	<i>Süleyman TEKİR</i> <i>Selçuk URAL</i>	
Bölüm 16	Millî Mücadele Yıllarında Aydın Sancağı'nda Gayrimüslimlerin Faaliyetleri.....	281
	<i>Muhammed SARI</i> <i>Muttalip ŞİMŞEK</i>	
Bölüm 17	Millî Mücadele'de Denizli'nin Aydın Kuvayımilliyesi İle İlişkileri	295
	<i>Ercan HAYTOĞLU</i>	
Bölüm 18	Batı Anadolu'da Kuvayımilliye'nin Lojistiği	315
	<i>Cihan ÖZGÜN</i>	
Bölüm 19	Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi Aydın'da Basın Hayatı	353
	<i>Günver GÜNEŞ</i>	
Bölüm 20	Mütareke ve İşgal Döneminde Aydın Sancağında Eğitim ve Eğitim Kurumları.....	357
	<i>Müslime GÜNEŞ</i>	

Bölüm 21	Kurtuluş Savaşı Döneminde Atatürk'ün Aydın'a İlişkin Yazışmaları (Nutuk, Söylev ve Demeçler Kapsamında)	369
	<i>Mehmet BAŞARAN</i>	
Bölüm 22	Celal Bayar'ın Aydın Cephesindeki Gelişmelere Dair Mustafa Kemal Paşa'ya Sunduğu Rapor	383
	<i>Bülent ÇUKUROVA</i>	
Bölüm 23	Yunan İşgali'nin Aydın ve Çevresinde Yarattığı Tahribat	397
	<i>Günver GÜNEŞ</i>	
Bölüm 24	Aydın ve Çevresinde Millî Mücadele Anıtları ve Şehitlikler	441
	<i>Mustafa Kenan ÖZKAN</i>	
Ekler		468

YAZARLAR

Prof. Dr. Osman AKANDERE

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakóltesi, Temel Eğitim Bölümü

Doç. Dr. Erol AKCAN

Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAŞARAN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakóltesi Tarih Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Nezahat BELEN

Pamukkale Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü

Prof. Dr. Engin BERBER

Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü

Prof. Dr. Filiz ÇOLAK

Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü

Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Dr. Öğr. Üyesi Günver GÜNEŞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakóltesi, Tarih Bölümü

Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ

Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakóltesi

Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü

Nazlı İNCEBURUN

Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi AD.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enst.

Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakóltesi Tarih Bölümü

Prof. Dr. Cihan ÖZGÜN

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü

Mustafa Kenan ÖZKAN

Sanat Tarihçisi, Aydın Müzesi Uzmanı

Doç. Dr. Muhammed SARI

Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakóltesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği AD.

Prof. Dr. Sabri SÜRGEVİL

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Emekli

Dr. Muttalip ŞİMŞEK

MEB Öğretmen

Doç. Dr. Süleyman TEKİR

Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Elmalıkent Yerleşkesi

Prof. Dr. Selçuk URAL

Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü

Doç. Dr. Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Şahin Efe YILMAZ

Yerel Araştırmacı Yazar, Anka Enstitüsü Stratejik
Araştırmalar Eğitim Merkezi ve Düşünce Kuruluşu
Ege Bölge Yazarı

YUNAN İŞGALİ ÖNCESİ AYDIN SANCAĞI'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

OlcaY PULLUKÇUOĞLU YAPUCU¹

GİRİŞ

Batı Anadolu'nun işgali acele alınmış bir karar değildir. Bu işgal, kökeni geçmişe dayanan planların, büyük kavgaların ve bitmeyen paylaşımların en son noktasıdır. Burası, gerek Osmanlı İmparatorluğu gerek batılı “büyük güçler” için önemi yadsınamaz bir bölgedir. Batı dünyasının büyük güçlerinin Osmanlı coğrafyasının önemini keşfetmesi, XIX. yüzyıldan önceye dayanır.

Batıda, XVIII. yüzyıl sonlarında buharın ve makinelerin birleşik gücüyle kalkınan ekonomiler, ucuz hammadde ve pazar sıkıntısına düştüklerinde, birer birer gözlerini dünyanın uygun köşelerine çevirmeye başladılar, uygun yerler bularak ve güçleri yettiğince buraları paylaşarak istedikleri şekle de soktular. Dünya siyasetinde konumunu sağlamlaştıran “güç”lerin derhal Osmanlı topraklarından bir parçayla ilgilenir hale gelmesi bütün bunların yalnız ekonomik birtakım neden ve çıkarları içermediğini düşündürmektedir, hatta belki de bu ilgi bir çeşit “siyasal prestij”di.

İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve nihayet Almanya'nın Osmanlı coğrafyasında planlanan senaryoyu oynayabilmedeki dayanakları kazanılmış ayrıcalıklarıydı. Bunlardan güç olarak aynı dinden oldukları Osmanlı tebaasının koruyuculuğunu üstlenmeleri de en başında anlaşmalar sayesinde oldu. Daha sonraları Osmanlı'nın bir “Avrupalı devlet” olarak kabul edilmesinin bedeli olarak 1856'da imzalanan Paris Anlaşmasıyla “koruyuculuk” devletlerarası hukuka taşındı ve ileride yapılacak müdahaleler için uygun zemini hazırladı. Büyük güçler, birbirlerinin çıkarlarına tecavüz etmediği veya Osmanlı yönetiminden herhangi bir müdahale gelmediği sürece sorun çıkmadı; ama bunun tersi durumlarda, aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması anlamına gelen «Doğu Sorunu» krizleri derinleştirdi İmparatorluğun tamamen dağılması, ayakta kalmasından daha kötü bir seçenektir ve bu da Osmanlı'nın elindeki tek «koz»du². Bu yüzden bir karşılıklı çıkar ilişkisi Osmanlı-Avrupa ilişkilerine uzun zaman şekil verdi. Ancak sistemin hangi “güç” denetiminde olacağı koşulların şekillendirdiği bir durumdu.

¹ Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, olcay.pullukcuoglu@ege.edu.tr, ORCID iD:0000-0002-9473-3496

² M. Kent, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, İstanbul 1999, s. 1.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri kullanıldığı yerlerde gösterilmiştir.

_____ **Aydın Vilayeti Salnamesi**, İzmir 1326.

_____ **Annuaire Oriental Commerce De l'Industrie de l'Administration et de la magistrature**, Constantinopol 1905.

_____ **Annuaire Oriental Commerce De l'Industrie de l'Administration et de la magistrature**, Constantinopol 1913.

_____ **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul 1982.

ARIKAN Zeki, "Mithat Paşa'nın Aydın Valiliği (Ağustos 1880-Mayıs 1881), **Uluslararası Mithat Paşa Semineri**, Edirne, 8-10 Mayıs 1984, Bildiriler ve Tartışmalar, Edirne 1986, s.127-164,

AUGUSTINOS Gerasimos, **The Greeks of Asia Minor Confession, Community and Ethnicity in the Nineteenth Century**, Kent, Ohio ve Londra 1992.

AUGUSTINOS Gerasimos, **Küçük Asya Rumları 19. Yüzyılda İnanç Cemaat Etnisite** Ankara 1997.

BAŞARAN Mehmet, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tire Kazası**, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi. Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir 1997.

BAŞARAN Mehmet, **19. Yüzyılda Karacasu**, Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayınlar No. 2, İzmir 1999.

CLARKE Hyde, "On the Supposed Extinction of the Turks and Increase of

Christians in Turkey" **Journal of the Statistical Society of London** vol 28 no: 2 (Jun 1865) Londra 1865, s.261-293.

DAVISON Roderic H, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, I-II**, İstanbul 1997.

ELDEM Vedat, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, İstanbul 1970.

ERDOĞRU Mehmet Akif, "XVI. Yüzyıl Ortalarında Uşak Şehri" **21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Şehri Sempozyumu Tebliğler** 25-27 Ekim 2001, İstanbul 2001, s. 187-200.

GOFFMAN Daniel, **Levanten Dünya ve İzmir**, İstanbul 1995.

GOFFMAN Daniel, "İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine", **Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul**, İstanbul 2003. s.88-151.

GÜRAN Tevfik, 1983, "On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında Ödemiş Kasabasının Sosyo-Ekonomik Özellikleri", **İFM Ömer Lütfi Barkan'a Armağan**, C. 41/1-4, İstanbul 1982-1983, s: 301-319.

GÜRSOY, Melih, **Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz**, İzmir 1993.

KARAKAŞ Nuri, **Türkiye ABD Siyasi İlişkileri (1919-1923)** EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2002.

KARPAT Kemal, **Ottoman Population Demographic and Social Characteristics**, Wisconsin 1985.

KASABA Reşat, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi**, İstanbul 1993.

KASABA Reşat, "İngiliz Emperyalizmi ve Osmanlı İmparatorluğu" **Dünya İmparatorluk ve Toplum**, İstanbul 2005.

KASABA Reşat, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Batı Anadolu'da Komprador Burjuvazi Var mıydı? **Dünya İmparatorluk ve Toplum**, İstanbul 2005. s. 12-23.

KASABA Reşat, "Batı Anadolu Toplumunun Niteliği ve Değişimi Batı Anadolu Ticaretinde Rumlar" **Dünya İmparatorluk ve Toplum**, İstanbul 2005, s.73-83.

KASABA Reşat, "İnen Merdivenden Yukarı: Britanya'nın Yakındoğu Politikası 1815-1874", **Dünya İmparatorluk ve Toplum**, İstanbul 2005, s.35-47.

KENT Marian, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, İstanbul 1999.

KURMUŞ Orhan, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Ankara 1982.

MARTAL Abdullah, **İzmir'de Sanayi**, İzmir 1999.

PAMUK Şevket, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)**, İstanbul 1994.

QUARTERT Donald, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımsal Gelişme", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'te Türkiye Ansiklopedisi**, C. 9 s. 1556 İstanbul 1985.

SOTİRİYU Dido, **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, İstanbul 2003.

SÜRGEVİL Sabri, **1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir Politikası**, E. Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1984.

SÜRGEVİL Sabri, **Bozdoğan 1919-1923**, İzmir 1999.

TOZDUMAN Arzu, **Aydın Güzelhisar'ının Sosyal ve İktisadi Durumu**, İ. Ü SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.

TÜRKAY Cevdet, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşiret ve Cemaatlar**, İstanbul 1979.

MONDROS MÜTAREKESİNDEN İTALYAN VE YUNAN İŞGALİNE AYDIN SANCAĞI

Günver Güneş¹

GİRİŞ

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanması Türk tarihi açısından yeni ve sıkıntılı bir dönemin başlangıcını ifade etmekteydi. 1918 yılında Birinci Dünya Savaşından ağır bir yenilgiyle çıkan ve savaşın başlangıcındaki beklentilerinden çok uzak ve büyük bir hayal kırıklığı içindeki dönemin İttihat ve Terakki kadroları ülkeyi terk edip kaçarken “bir avuç Türk’ün yaşadığı Anadolu” sahipsiz ve büyük devletlerin insafına bırakılmış bir görünümdeydi.

Mütareke ortamının getirdiği kaos ortamı İtilaf Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu topraklarını bölme ve paylaşma fırsatını verirken, bu ortamdan yararlanmak isteyen Rumlar içinde uygun koşullar yaratmıştı. Mütareke koşullarının uygulanmasıyla birlikte etkinliklerini kurdukları cemiyet ve örgütlerle daha da artıran Rumlar, Megalo İdea için tarihî bir fırsat yakaladıklarını düşünmekteydiler. Bu nedenle Mondros Ateşkes anlaşması bu düşünce içindeki Rumlar tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Bu doğrultuda İstanbul’da, Karadeniz’de ve özellikle de Batı Anadolu’da da İtilaf Devletlerinin yardım ve desteğiyle bu ortamdan yararlanmaya ve Megalo İdealarını gerçekleştirmek için her türlü yolu denemeye başladılar. Özellikle büyük güçlerin Mütareke Dönemi’nde Yunanistan’a ve Anadolu’da yaşayan Rumlara verdikleri büyük siyasi destek, onların yüzyıllardan beri gerçekleştirmek istedikleri bu hayal için büyük bir fırsattı.

Mütarekenin imzalanmasından sonra Anadolu’nun her tarafında görülen benzer sorun ve problemlerin yaşandığı yerlerden birisi de, Millî Mücadele boyunca Yunan ve İtalyan çıkarlarının yoğunlaştığı, çakıştığı ve hatta çatıştığı Aydın Sancağı idi. Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalandığı günlerde yönetim, asayiş sorunlarıyla boğuşan Aydın Sancağı üstüne bir de Rumların yarattığı terör olaylarıyla karşı karşıya kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı boyunca devam eden, baskın yağmalama, tecavüz, dağa kaldırma, yol kesme gibi olaylar mütarekenin imzalanmasından sonra bölgede artarak devam etmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ggunes65@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4255-5288

27 Mayıs günü şehirde dükkân ve mağazalar kapanmıştı. 57. Tümen Komutanı, çekildiği Büyük Menderes Köprüsü başında Mutasarrıfı telefonla arayarak, Yunanlıların işgali sırasında bir olay çıkarsa kenti topçu ateşine tutacağını bildirmiştir. Mutasarrıf bu ihtarı Rum metropoliti ve İngiliz temsilcisi aracılığıyla Yunan komutanına iletmiştir.¹⁴⁵ Rumlar işgal kumandanlığından aldıkları kat'i emir gereğince mahallelerinden çıkmamaktadırlar. İdare de saat 14.00'ten sonra Aydın'da sokağa çıkmayı yasaklamıştır. İstasyonda metropolitin reisliği altında Türklerden ve Rumlardan meydana gelen bir karşılama heyeti bekliyordu. Gelen trenden Yunan işgal kuvvetleri çıkmamış ve Yunanlılar karşılama heyetinin Karapınar'a (İncirliova) gelerek orada halk namına hoş geldiniz demelerini istemişlerdir. Bunu üzerine karşılama heyeti Karapınar'a gitmiştir.¹⁴⁶ Bu gelişmelerin ardından İşgal kuvvetleri 27 Mayıs'ta akşama doğru üç koldan şehre girmişler, bir olay çıkmadan kenti ele geçirmişlerdir.¹⁴⁷

SONUÇ

Türk Kurtuluş Savaşı birçok özelliği ile tarihsel değer taşımaktadır. Bu savaş dünyada ilk kez silahları elinden alınmış, orduları dağıtılmış, ülke toprakları işgal edilmiş ve her şeyden önemlisi insan kaynaklarını büyük ölçüde yitirmiş yoksul bir ulusun bağımsızlık savaşıdır. Bu savaşta özellikle Yunan işgal bölgesi içerisinde yer alan Aydın vilayeti içerisinde olup bitenler ayrı bir önem taşımaktadır. Aydın vilayeti merkezi İzmir'in 15 Mayıs 1919'da uğradığı haksız işgal Türklerin vicdanlarında onulmaz yaralar açmıştır. İşgal ve etkileri İzmir'in hemen arka planında yer alan Aydın'da da büyük yankılar yaratmıştır. Aydın'ın Yunan işgali öncesi nüfus yapısı kozmopolit bir yapı göstermesine karşın, şehrin nüfusça en kalabalık unsuru Müslüman Türkler olmuştur. Mütareke döneminde bölgenin nüfus dengesini değiştirmek için gösterilen bütün çabalara karşın Rumların özellikle kıyı şeridinde kanun dışı faaliyetlerle etkinlik yarattığını görmekteyiz. Asayişin bozulduğu, merkezi gücün denetimi sağlayamadığı bölgede eşkıyalık olaylarında inanılmaz bir artış yaşanmıştır. Bölgenin Yunanistan'ın bir parçası haline getirilmesi için inanılmaz bir çaba gösterildiği mütareke döneminde Aydın halkı da kendi geleceğini koruma adına birtakım faaliyetlerin içerisinde yer almıştır. Merkezi hükümetten yeterli destek görmeyen, Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarları ve eşrafın baskısı ile Yunan işgaline karşı koyma direnişi kırılan Aydın halkı; hukukunu sivil temelli direniş güçleriyle korumaya çalışmıştır.

KAYNAKLAR

Arşivler

ATASE Arşivi

ATASE Arş., D.52-7, Ds.1-5, Kl:400, a.6/3420

ATASE Arş., İSH,K.6, G.41, B.41-1.

ATASE Arş., İSH, K.11, G.24, B.24-2; 24-3.

ATASE Arş., Kl:14, D. 55, Fh:106

ATASE Arş., Kl:81, Ds:128-301, F:5/1-4.

ATASE Arş., Kl:181, Ds:81, Fh:130.

ATASE Arş., Kl:401, Ds:2, Fh:63.

ATASE Arş., Kl:401, Ds:2, Fh:64,

ATASE Arş., Kl:401, Ds:2, Fh:117

¹⁴⁵ M. Şefik Aker, *a.g.e.*, C.2, s.13-14.

¹⁴⁶ Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s.130.

¹⁴⁷ *Ahenk* 29 Mayıs 1919, Turan Akkoyun, *a.g.e.*, s. 41.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

BOA, A.VRK, 831/32
BOA, A.VRK 831/39,
BOA, A.VRK, 831/99,
BOA, DH.EUM.ADL., 44/63.
BOA, DH.EUM.AYŞ., 3/27
BOA, DH.EUM.AYŞ., 4/28 .
BOA, DH.EUM.AYŞ., 6/85 .
BOA, DH.EUM.AYŞ., 65/16.
BOA, DH.EUM. 6.Şb., 48/10,
BOA, DH.EUM. 6.Şb., 48/14,
BOA, DH.EUM. 6.Şb., 48/19
BOA, DH.EUM. 6.Şb., 48/21
BOA, DH.ŞFR. 71/133.
BOA, DH.ŞFR., 83/48,
BOA, DH.ŞFR, 95/135
BOA, DH.ŞFR.,613/33 .

Gazete ve Dergiler

Ahenk
Anadolu
Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Demokrat İzmir
Dün Ve Bugün Dergisi
İstiklal Harbi Gazetesi
Köylü
Müsavat
Sulh ve Selamet
Türkoloji Kültürü
Yeni Söke

Kitap ve Makaleler

AKER, M. Şefik, 57. **Tümen ve Aydın Milli Cidali**, Cilt:II, Askeri Matbaa, Ankara 1937.
AKKOYUN, Turan, **İstiklal Savaşında Aydın Kuva-yı Milliyesi** D.E:Ü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1988.
AKKOYUN, Turan, **Milli Mücadele’de Aydın Kuva-yı Milliyesi**, Kümbet Yayınları, Afyonkarahisar, 2014.
AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri Ve Milli Mücadele**, İstanbul 1976.
ALPKAYA, Şükrü Oğuz, **Yörük Ali Efe**, Der. Atilla Oral, Demkar Yay., İstanbul 2009.
APAK, Rahmi , **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**. TTK Yayını, İstanbul 1942.
ARMAĞAN, A. Munis, **Bozenderes’ten Bozdağlar’a Kuvayı Milliye**, İzmir 2005.
ASRAV, Mehmet Ali, “Tarihte Yunan Mezalimi ve Söke”, **Yeni Söke** 16 Nisan 1996
ATAMER, Hamdi, “Milli Direnme”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı:10, İstanbul 1968.
AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu Kuva-yı Milliye Harekatı**, Kültür Bak. Yay, Ankara1993.
BAYAR, Celal, **Bende Yazdım**, C:6, Baha Yayınevi, İstanbul 1968.
BERBER, Ferhat, “Milli Mücadele’de Söke’ye Bir Bakış”, **Birinci Uluslar arası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Sempozyumu**,15-16 Kasım 2001 Söke, (Ed:Adnan Öztürk) İzmir 2002, s.98-108.
BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yayınları, Ankara 1997.
BERBER, Engin, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir (30 Ekim 1918- 15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
BERBER, Engin, “Ötekinin Gözünden Aydın’ın İşgali ve Yunan Yönetimi” **Milli Mücadele’de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe**, Edit: Günver Güneş- Mehmet Başaran, Aydın Belediyesi Kültür Yayını, Aydın 2008, s.83-95.
BURHAN, Sabahattin, **Sökeli Cafer Efe**, Nesil Yayınları, İstanbul 2002.
COŞAR, Ömer Sami, **İstiklal Harbi Gazetesi** 28 Mayıs 1919.
ÇAĞBAYIR, Yaşar, **Söke**, Ayma Matbaa, İzmir 1989.

- ÇELEBİ, Mevlüt, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdurrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (16 Nisan -18 Mayıs 1919), **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C:6, sayı 18, Ankara 1990, s.561-589.
- ÇELEBİ, Mevlüt, "Millî Mücadele de İtalyan İşgalleri". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt:9, sayı:26, Ankara 1993
- ÇELEBİ, Mevlüt, "Kuşadası'nda İtalyan İşgali (1919-1922)", **Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu 22- 26 Şubat 2000**, Edit:Ayşe Şerifoğlu, İzmir 2001.
- ÇELEBİ, Mevlüt, **Millî Mücadele Döneminde Türk- İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara 2002.
- ÇELEBİ, Mevlüt, "Söke'de İtalyan İşgali (1919-1922)", **I. Uluslar arası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (Ed: Adnan Öztürk), İzmir 2002, s.121-129.
- ÇOKONA, Ari, **20. Yy Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşmeleri**, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017.
- DEMİRAYAK, Sadettin, **Kuva-yı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu**, Başkar Matbaası, Aydın 2007.
- GÖKBEL, Asaf- Şölen, Hikmet, **Aydın İli Tarihi**, Aydın 1936.
- GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücadele'de Aydın**, Aydın 1964.
- GÜN, İsmail- ÖZDEMİR, Ahmet, **Söke Tarihi ve Coğrafyası I**, Aydın 1943.
- GÜNEŞ, Günver, " Kurtuluş Savaşında Yunan İşgal Döneminde Söke", **Birinci Uluslar arası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Edit: A. Adnan Öztürk, İzmir 2002, s.109-120.
- GÜNEŞ, Günver, "Yunan İşgalinin Söke ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl:5, Sayı:10, Ankara 2007, s.15-40.
- GÜNEŞ, Günver, Tanzimattan Cumhuriyet'e Aydın Yahudileri, **Türkoloji Kültürü**, Cilt:1, Sayı:2, Erzurum 2008. s. 45-67.
- GÜNEŞ, Günver, "İzmir'in İşgali Ve Aydın'daki Yankıları", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı:9, Şubat 2007, Genelkurmay ATASE Yayını, Ankara 2007,
- GÜNEŞ, Günver, "Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş'in Örgütlenmesi: Heyet-i Milliyeler", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu**, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 6-8 Eylül 2009, II. Kitap, Yay. Haz., Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.15-48.
- HALICI, Şaduman, **Millî Mücadele'de Kuşadası ve Söke 1919-1922**, İzmir 2009.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **İzmir Fikir Ve Sanat Adamları (1850- 1950)**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2000. **İzmir Ve Çevresi Resmî, Özel Binalar İstatistiği- 1918**, (Yayına Haz: Erkan Serçe), Akademi Kitabevi, İzmir 1998.
- KAMBER, Lütfi Arif, "Abdurrahim Heyeti Aydın'dan Nasıl Kaçtı", **Dün Ve Bugün Dergisi**, Cilt: I, sayı:7, 16 Aralık 1955.
- MEHMET Arif, **Anadolu İnkılabı, Millî Mücadele Anıları**, Haz: Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul 1987.
- MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, "İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik", **Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cefer Efe Paneli**, 31 Mart 2006, Ed: Günver Güneş, İstanbul, 2007, s.29-39.
- MİHALİDİS, Kostas, **Küçük Asya Seferi**, ATASE Arş. Kütüphanesi, Basılmamış Daktilo Metin, (Çev. S. Karaoğlu).
- MİLDANOĞLU, Zakarya, **İzmir Ermenileri**, Aras Yayıncılık, İstanbul 2017.
- MUSLU, Ahmet Zeki, "Kılıhoğlu Hüseyin Efe Üzerine Kısa Bir Yorum", **Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve Kurtuluş Savaşı ve Çine Panelleri**, Edt: Günver Güneş, Arif A. Uyguç, Aydın 2009, s.141-171.
- NAKRACAS, Georgios, **Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni**, Belge Yayınları, İstanbul 2003.
- ÖZGÜN, Cihan, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın İlinde İktisadi Değişim**, , Dokuz Eylül Üni., AİİTE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İzmir 2006.
- ÖZTÜRK, A. Adnan, **Türkiye'de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli**, Aydın Valiliği Yayını, Aydın 1999.
- PANCAR, Emine, **Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2010.
- PARLAK, Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluş'a Yunan Ege'ye Nasıl Geldi**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir 1982.
- RODAS, Mihail, **Yunanistan Küçük Asya da, 1918- 1922**, Atina 1958.
- SARI, Muhammed-ŞİMŞEK, Muttalip "Millî Mücadele Yıllarında Aydın Sancağında Gayr-ı Müslimlerin Faaliyetleri", **Büyük Taarruz 90. Yılında Uluslar arası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu**, Cilt: II, Yay Haz; Arzu Güvenç- Murat Saygın, Ankara 2014. s.959-984.
- SELVİ, Haluk, **İşgal ve Protesto**, Değişim Yayınları, İstanbul 2007.
- SOTİRİU, Dido, **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, Alan Yayınları. 12. Baskı, İstanbul 1996.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan Şapolyo, **Kuva-yı Milliye Tarihi**, Ankara 1957.
- ŞİMŞEK, Muttalip, **20.Yüzyılın Başlarında Aydın ve Menteşe Sancaklarında Gayr-ı Müslimlerin Demografik ve Sosyo Ekonomik Durumu 1900-1925**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, AİİTE Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013..
- TAÇALAN, Nurdoğan, "Bütün Ege Yunan'a Karşı: Mülazım Sıtkı Efendi'nin Şehit Edilişi", **Demokrat İzmir**, 29 Ocak 1968.
- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul 1970.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C:I, MEB Yayını, İstanbul 1991.
- TEKELİ, İlhan- İLKİN, Selim, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim**

- Tahtakılıç Bey**, TTK Yay. Ankara 1989.
- TEKİN, Saadet, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli**, Dokuz Eylül Üni., Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi İzmir 1997.
- TUNALI, Ayten Can, "Çine Milli Ordu Müftüsü Esad Efendi ve Aydın Kuva-yı Milliyesi", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu**, II. Kitap, Haz; Oktay Gökdemir, İBB APİKAM Yayını, İzmir, 2010, s. 258-272.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952)**, İstanbul 1952.
- TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923))**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.
- Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1962.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, II. Cilt, 1. Kısım, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi; Ankara 1963.
- Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele Ve TBMM I. Dönem 1918-1923**, C:3, Ankara 1995.
- ÜLKER, Necmi, "Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilayeti'nin Nüfusuna Dair Bir Belge", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. V, İzmir, 1990, s. 35-36.
- YAPUCU, Pullukçuoğlu Olcay, **Modernleşme Sürecinde Bir Sancak; Aydın**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- YAŞAR, Hakan, **II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkivalık (1908-1919)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara 2015.

AYDIN KUVAYİMİLLİYESİ İLE HEYET-İ TEMSİLİYE ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Osman AKANDERE¹

GİRİŞ

Demirci Mehmet Efe'nin önderliğindeki Aydın Kuvayimilliyesi'nin her yönüyle tam bir teşkilatlanma içine girmesi ve bu kuvveti, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin kendi siyaseti doğrultusunda yönlendirme çabaları II. Nazilli Kongresi (23 Eylül 1919) sonrasına kadar devam etmiştir². Damat Ferit Hükûmeti'ni eş zamanlı olarak meşgul eden diğer bir hareket ise, doğuda başlayan Mustafa Kemal hareketidir. Her iki hareketin de tam manasıyla teşkilatlanması ve bölgesel bir güç olarak ortaya çıkış tarihleri de yine eş zamanlıdır. Şöyle ki; Mustafa Kemal önderliğindeki ulusalcı hareketin 4-11 Eylül tarihlerinde yapılan Sivas Kongresi'nden sonra nihai kararlarını aldığını, amaçlarını açıkça ortaya koymaya çalıştığını zahiri de olsa Anadolu'da ortaya çıkan cemiyetleri "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" altında birleştirdiğini görüyoruz.

Demirci Mehmet Efe'nin başında bulunduğu Aydın bölgesindeki hareketin ise, II. Nazilli Kongresi'nden sonra, bölgedeki en geniş tabana sahip kongreyi toplamayı başardıklarını ve oluşturdukları Nazilli Heyet-i Merkeziyesi ve buna bağlı olarak oluşturulan Heyet-i Milliyeler vasıtasıyla, bölgedeki örgütlenmelerini tamamladıklarını görüyoruz. Demirci Mehmet Efe'nin bu kongreden sonra "Aydın, Menteşe ve Havalisi Kuvayimilliyeye Umum Kumandanı" olması da tesadüfi değildir.

Aydın bölgesindeki bu hareketin kendi içindeki gelişimini tamamlayıp "bir kuvvet" olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, İstanbul Hükûmeti de bu kuvveti kendi siyaseti doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Özellikle Damat Ferit Hükûmetleri (1919'un yazı) zamanında Aydın Kuvayimilliyesi üzerinde İstanbul'un belirgin bir etkisi vardır. Nitekim bölgeye Heyet-i Temsiliye tarafından gönderilen Refet Bey

¹ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, akandere@erbakan.edu.tr, ORCID id: 0000-0001-7875-4214

² Kongre kararları için bkz. Mustafa Albayrak, **Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, s.,114-117.;Esin Dayı, **Nazilli Kongreleri**, Atatürk Üniversitesi., Erzurum 1998., ss.83-103.

sayesinde Aydın Kuvayımilliyesi gerek İstanbul'dan gerekse Sivas'tan mümkün olduğunca lojistik olarak desteklenmiş, kimi zaman bağımsız olarak kimi zamanda bu iki otoriteye bağlı olarak "icra kuvveti" rolü oynamıştır. Zaman içerisinde bu kuvvetin Heyet-i Temsiliye'ye olan bağlılığı daha çok belirginleşmiştir. Bunda bölgeye gönderilen Refet Bey'in izlemiş olduğu akıllı ve kurnaz siyasetin etkisi olduğu gibi, Mustafa Kemal'in, hareketin başında bulunan Demirci Mehmet Efe'nin zeybeklik gururunu okşayan, cezbedici üslubunun da etkisi inkar edilemez. Demirci Mehmet Efe'nin Kuvayımilliye döneminde 'mafevki' olarak gördüğü tek kumandan Mustafa Kemal Paşa'dır. Bu akıllı siyasetin ve bağlılığın bir sonucudur ki, daha sonraki dönemde Demirci Mehmet Efe ve onun emrindeki kuvvetler, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Çerkes Ethem ve Kuva-yı Seyyare kadar uğraştırmamıştır.

KAYNAKLAR

Arşivler

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Daire Başkanlığı Arşivi(ATASE)
T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

Kitaplar

- AKER, M. Şefik, **İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, Askeri Mecmua, C.I., İstanbul 1937.
AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Türkiye İş Bankası Yay.,II, İstanbul 1983.
ALBAYRAK, Mustafa, **Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998.
ALTAY, Fahrettin, **On Yıl Savaş ve Sonrası**, Ünsal Yay., İstanbul 1970.
ARIBURNU, Kemal, **Sivas Kongresi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.,Ankara 1997.
ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.,Ankara 2002.
Atatürk'ün Milli Dış Politikası, I. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, C.7, Baha Matbaası, İstanbul 1967.
BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1974.
CEBESOY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yay, İstanbul 2000.
DAYI, Esin, **Nazilli Kongreleri**, Atatürk Üniversitesi., Erzurum 1998.
GÖKBEL, Asaf, **Milli Mücadele'de Aydın**, Coşkun Matbaası, Aydın 1964.
İĞDEMİR, Uluğ, **Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, Türk Tarih Kurumu Yay.,Ankara 1969.
KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi**, İzmir 2002.
ÖZALP, Kazım, **Milli Mücadele**, C.I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998.
ÖZKAYA, Yücel, **Milli Mücadele'de Ege ve Çevresi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.
SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C.II., Ankara 1982.
TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, **Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç)Bey**, Türk Tarih Kurumu Yay.,Ankara 1989.
Türk İstiklâl Harbi, C.II.,Kısım I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999.
TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.2.
TÜRKEŞ, Ünal, **Kurtuluş Savaşı'nda Muğla**, İstanbul 1973.
TÜTENK, M. Akif, **Milli Mücadele'de Denizli**, Ahenk, İzmir 1949.
- ### Makaleler
- Mehmet Özdemir, "Mustafa Kemal Paşa'nın Emrinde Samsun'dan Sakarya'ya: Refet Paşa" **Yeni Türkiye**, C.15., Ankara 2002.
- ### Sürelî Yayınlar
- Demokrat İzmir Gazetesi
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
Vakit Gazetesi

57. TÜMEN'DEN DEVLET MERKEZİNE GÖNDERİLEN RAPORLARA GÖRE İZMİR VE AYDIN'IN İŞGALİ VE YUNANLARIN UYGULAMALARINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Zekeriya TÜRKMEN¹

GİRİŞ

Dünyada XIX. yüzyılın son çeyreğinde giderek artan silahlanma yarışı, 1914 yazına gelindiğinde büyük bir yangına yol açmıştı. Almanlarla yapılan 2 Ağustos 1914 tarihli gizli anlaşmanın ardından Birinci Dünya Harbi'ne zorunlu olarak itilen Osmanlı Devleti, bu büyük savaşta on farklı cephede mücadele etmek mecburiyetinde kaldı. 1916 yılı sonlarına doğru cephelerde giderek artan sıkıntılar 1918'e gelindiğinde çözümlere yol açtı. Müttefik cephelerinde olduğu gibi Osmanlı cephelerinde de yaşanan çözümlenin ardından 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaştan çekilmek mecburiyetinde kaldı. Mütareke, her ne kadar silahlı çatışmaya son veren bir antlaşma olsa da, Türklerin iyimser tutumlarının aksine, İtilaf Devletleri, mütarekenin yürürlüğe girmesinin ertesi günü şartları istedikleri gibi yorumlayarak Osmanlı ülkesini işgal etmeye ve her bakımdan denetimleri altına almaya başladı. İngilizler, öncelikle Musul vilayeti ile ülkenin stratejik geçit noktaları ve önemli gördükleri her yeri işgal ederek kontrol altına alırken, İtilaf birliğinin diğer ülkeleri Fransa ve İtalyan da bunu takip etti. Diğer taraftan İngiltere Kraliyetine umutlarını bağlayan ve Megali İdea'yı gerçekleştirmek isteyen Yunan Krallığı da mütareke döneminde fırsatları değerlendirmekte geri kalmadı. Batı Anadolu kesiminin 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansının ilerleyen zamanlarında cereyan eden görüşmelerde İngiltere'nin her istediğini yapmak istemeyen güçlü İtalya devletine verilmektense her daim İngiltere'nin sözünden çıkmayacak Yunanistan'a verilmesi uygun görüldü. Yunanlar, İngiliz desteğini arkalarına alarak Batı Anadolu'nun demografik açıdan Helen ırkından geldiğini ileri sürdükleri gibi, bölgedeki Ortodoks Rumlara Osmanlı yönetimince kötü davranıldığı, haksız uygulamalarda bulunulduğu propa-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Elmalıkent Yerleşkesi, zturkmen@29mayis.edu.tr, ORCID iD: 0000 0002 0938 0121

çalışılmıştır. 57. Tümen, Yunan işgali döneminde Kuvayımillîye ile de içli dışlı olmuş, mücadelesini Türkiye Büyük Millet Meclisi düzenli ordusu kurulana kadar başarıyla sürdürmüştür.

KAYNAKLAR

Arşivler (Belge numaraları metin içinde verilmiştir)

CB.lığı BOA, DH. KMS.

_____, DH.İ.UM.

_____, BEO Harbiye Gelen.

_____, DH. ŞFR

CB.lığı, Gnkur. ATASE Arşivi İstiklal Harbi Fonu (İSH)

Araştırma Eserler (Kitap ve Makaleler)

AKER, E. Albay M. Şefik Aker, **57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)**, (Yay. Hz. Ahmet Tetik vd.leri), Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yay., Ankara 2006.

AKKOYUN, Turan, **İstiklal Savaşında Aydın Kuva-yıMilliyesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir 1988.

BALİOĞLU, Zafer. Tarık, "İzmir'in İşgal Ültimatoları" **Tarih ve Medeniyet**, S: 3, İstanbul, Mayıs 1994, s. 42-43.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım, Millî Mücadele'ye Giriş**, C. V, Baha Matbaası İstanbul 1967.

BAYTOK, Taner, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Başnur Matbaası, Ankara 1970.

BOSTANCI, Emir, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İzmir ve Aydın'da Yunan İşgali ve Mezalimi Üzerine İtilaf Devletleri Nezdinde Yapılan Siyasi Teşebbüsler", **Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.II, S: 1, Erzurum 2021.

ÇAVDAR, Tevfik, **Millî Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm**, C. I, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 2001.

DİLEK, M.S., "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S: 36, Trabzon 2013, s. 31-42.

EDİZ, İsmail, **Diplomasi ve Savaş: İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922**, Atatürk Araştırma Merkezi Bşk.lığı Yay., Ankara 2015.

EVANS, Laurence, **Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)**, Çev. Tevfik Alanay, Milliyet Yay., İstanbul 1972.

GÖKÇEN, Salim, **Türkiye'de Rum, Yunan Vahşeti ve Terörü**, IQ Yay, İstanbul 2010.

GÜNEŞ, Günver, "Aydın Vilayet İstatistiklerine Göre 1917-1918 Yıllarında Aydın Sancağı", **Aydın Kültür ve Sanat Dergisi**, Yıl: 4, Sayı 23, Temmuz 2003, s. 22-26.

_____, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, S: 9, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yay., Ankara, Şubat 2007, s. 23-55.

_____, "Yunan İşgalinin Aydın Sancağında Yarattığı Ekonomik Tahribat", **Üçüncü İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-1**, İzmir Demokrasi Üniv. Yay., (Edt. Mustafa Öztürk-Ayşe Değerli), İzmir 2019, s.199-232.

_____, "Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş Örgütlenmesi; Hey'et-i Milliyeler", **Kuva-yıMilliyenin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu, 6-8 Eylül 2009, II. Kitap**, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir 2010, s. 15-47.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müt'e'allik Olarak Makamât-ı Askeriye'denMevrud Raporlar, Dersaadet Matbaa-ı Amire 1335.

TEKİR, Süleyman Tekir-Selçuk Ural, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri", **Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S: 26, Ankara, Güz 2017, s. 131-132.

TÜRKMEN, Zekeriya, **Belgelerle Yunan Mezalimi**, Ocak Yay., Ankara 2000.

_____, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001.

_____, **Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Berikan Yay., Ankara 2007.

_____, **Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri**, Berikan Yay., Ankara 2007.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1333-1334 Sene-i Maliye, Hilal Matbaası, Dersaadet 1334

Gazeteler

Alemdar, 17-19-21 Mayıs 1919.

İkdam, 17-18 Mayıs 1919.

Sabah, 18 Mayıs 1919.

MİLLÎ MÜCADELE'DE 57. TÜMEN VE ALBAY M. ŞEFİK BEY'İN AYDIN'DAKİ FAALİYETLERİ

Mehmet Emin ELMACI¹

GİRİŞ

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, İzmir ve bölgesinin paylaşılması konusunda ortaya çıkan karışıklıklar, bu bölgenin yakın geleceğinin aydınlık olmayacağına bir göstergesiydi. Nitekim İzmir'in Yunanistan'a bırakılması ve ardından Yunanlıların gerçekleştirdikleri katliamlar ise her şeyin başlangıcıydı. Bu dönemde çekilen sıkıntılar ardından kazanılan İstiklal Savaşı'nda da Batı Anadolu bölgesi önemli yer tutacaktır.

Konuya bu dönem ve bölge için önemli bir yapıtla başlamak istiyorum. İzmir'in işgalinden sonra başlayan dönemde bu bölgede Menderesler Grubu Komutanı olarak görev yapan Albay M.Şefik Bey'in yazdığı "İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali"adlı yapıt. Şefik Bey bu yapıtı üç ciltte tamamlamıştır. Yazıları 1937 tarihli Askeri Mecmuanın tarih kısmı olarak arka arkaya sayılarda çıkmıştır. İlk iki ciltte² ismi Emekli Albay M.Şefik olarak çıkmışken üçüncü ciltte artık soyadı olarak Aker'i kullanmaktadır.³

Şefik Bey'in yazdıkları, önemli bir zamanda ve mevkide bulunması açısından tarihçiler için değerli bir kaynak olarak görülmektedir. İtalyanların da belirttiği gibi Şefik Bey'in bu bölge için önemi o zamanlarda da anlaşılıyordu. Özellikle bu bölgedeki tüm gelişmeleri telgrafla merkeze bildirmesi, işgallere karşı protestoları ve gereken tedbirleri alması önemlidir.⁴ O kadar ki İtalyanlar bölgeyi tahliye ettikten sonra bile Şefik Bey'in hakkında fişlemeler tutmuşlardır.⁵ Bu nedenle bu yazımızın konusu da özellikle Aydın

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, emin.elmaci@deu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7336-3561

² Emekli Albay M.Şefik, "İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali" I.Cilt, **Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı**, 1 Mart 1937,sayı 45, Emekli Albay M.Şefik "İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali" II. Cilt, **Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı**, 1 Haziran 1937,sayı 46.

³ Emekli Albay M.Şefik Aker"İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali" III. Cilt, **Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı**, 1 Eylül 1937,sayı 47.

⁴ Mevlüt Çelebi, **Millî Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri**, SAM Yayınları, Ankara, 1999, s.101.

⁵ Mevlüt Çelebi, **a.g.e**, s.265.

Sonrasında Şefik Bey, Kasım 1921-Nisan 1922 arasında 7.Tümen komutanı, Nisan- Ağustos 1922 arasında Konya’da Batı cephesine bağlı özel askerî mahkeme başkanı, Ekim 1922- Kasım 1923’te Elazığ’da 11.Kolordu Askeralma Heyeti Başkanlığı görevlerini yaptıktan sonra bu görevin bitmesi nedeniyle açığa alınır. Sonuçta 25 Şubat 1931 tarihinde emekliye ayrıldı.⁹³ Şefik Bey 6 Şubat 1964 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Ölüm ilanında ailesi onu “1. Dünya Harbinde Çanakkale 27.Alay ve 19.Fırka kumandanlarından, Millî Mücadele İzmir Cenup Cephesi Kumandanı emekli miralay Mehmet Şefik Aker ” olarak tanıtmıştır.⁹⁴

Şefik Bey kitabının sonunda “Bundan sonra yetişecek Türk evlatları bu büyük emeklerin bu büyük kazançların kıymetini unutmazlar. Bu kazançların ve haklarının zerresini dahi korumak için icabında bütün kanlarını dökmeyi göze aldirmaktan çekinmesinler. Bu dileklerle yazılarıma son verirken; Aydın millî cidalini yapan Aydın, Menteşe, Denizli, Antalya, Burdur, Isparta illeriyle İzmir’in Ödemiş, Kuşadası, Tire ilçeleri halklarının can ve mal fedakârlıklarının taziz ve takdir ile anarım.”⁹⁵Diyerek o dönemin önemini vurgulamıştır.

KAYNAKLAR

Gazete ve Dergiler

Ahenk

Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Yolu Dergisi

Cumhuriyet

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Kitap ve Makaleler

AKANDERE, Osman, “11 Nisan 1336(1920) Tarihli Takvim-i Vekâyi’de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:6, Sayı:24, Kasım 1999–2003 Ankara 2003.

AKER, M.Şefik, “İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali” I.Cilt, **Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı**, 1 Mart 1937,sayı 45,

AKER, M.Şefik “İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali” II.Cilt, **Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı**, 1 Haziran 1937,sayı 46.

AKER, M.Şefik Aker“İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali” III.Cilt, **Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı**, 1 Eylül 1937,sayı 47.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele**, İstanbul 1983.

APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Güven Basımevi, İstanbul, 1942.

AVCIOĞLU, Doğan, **Millî Kurtuluş Tarihi**, 3.Kitap, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991.

AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu’da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve İşgal Döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yay. Ankara, 1997.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Millî Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri**, SAM Yayınları, Ankara, 1999.

ÇUKUROVA, Bülent, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. III, Sayı 8, Mart 1987, Ankara 1987, s. 461-471.

ERTUĞRUL, Mustafa, **Ben Bir Türk Zabitiyim**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004.

GÜNEŞ, Günver, “İzmir’in İşgali ve Aydın’daki Yankıları” **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, Şubat 2007.

İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevut Raporlar, Dersaadet 1335.

PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluşa İzmir**, Sosyal Hizmetler Vakfı, İzmir 1982.

SELVİ, Haluk, “İstanbul Hükümetinin Kuva-yı Milliye Hareketini Bölme Teşebbüsü, Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa’nın Batı Anadolu Gezisi ve Sonuçları” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 44, Cilt: XV, Temmuz, 1999. Ankara 1999.

SOFUOĞLU, Adnan “Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Millî Mücadele’ye Karşı Girişimleri ve Son Olarak Kuvay-ı Seferiye Adıyla Yeni Bir Askerî Birlik Oluşturma Çabaları” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 52, Cilt: XVII, Mart, 2002, Ankara 2002.

⁹³ **Komutanların Biyografileri**, s.79.

⁹⁴ **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1964.

⁹⁵ M.Şefik Aker, **İstiklal Harbinde 57.Tümen**, III. Cilt, s.276.

- SU, Kamil, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, **Egedeki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi Ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK, Ankara 1989.
- TURAN, Mustafa, **Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi**, 15 Mayıs 1919–8 Eylül 1922, Ankara, 2000.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, II. Cilt, 1.Kısım, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara 1963.
- Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1972.
- TÜRKMEN, Zekeriya, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi" **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 10 Yıl: 2001, Kayseri 2001.
- Yunan Fecaiine Müteallik Aydın Vilayetinin Beynelmilel Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesaik-i Resmîyeye Müteallik Hulasa**, Dersaadet 1335.

ÖTEKİNİN GÖZÜNDEN AYDIN'IN İŞGALİ VE YUNAN YÖNETİMİ

Engin BERBER¹

GİRİŞ

“Öteki” terimi hakkında üretilmiş teorik bilginin burgacına kapılmadan, bu makalede “öteki” ile ne kastettiğimizi açıklamak isteriz. Cumhuriyet dönemi Türk aydınları, Yunan aydınlarının tersine, ötekinin hangi ülke ve halk olduğu noktasında hemfikir ol(a)masa da², Osmanlı devlet düzeninde öteki, “millet” adı verilen bir sistemi ifade ediyordu³. Tanzimat döneminde kurumsallaşan bu sistemde, uyruklarını milliyetine göre değil, din ve mezhebine göre tasnif eden devletin, birden çok öteki yarattığı açıktır⁴. Millet sistemi, İttihat ve Terakki'nin unsurların birliği ve eşitliği (ittihat-ı anasır) siyasetini terk ederek, Türkçü yüzünü gösterdiği Birinci Dünya Savaşı yıllarında çözülmüşse de, Osmanlı Devleti'nin Türklerden sonra en kalabalık nüfusu hâlâ, Rum-Ortodoks Milleti'ndendi⁵. Fener Patriği'nin başında bulunduğu bu milletin büyük bir kısmını, vaktiyle Yunanistan Krallığı'nı kuranların soydaşı olan Rum (Yunan) halkı oluşturmaktaydı⁶. Bu nedenle “öteki” bu makalede, “Yunanistan” ve “Yunanlılar” anlamında kullanılmıştır.

Makalemiz, Yunanca basılmış kitaplar ve Yunan arşiv belgelerinden hareketle, Aydın şehrinin 27 Mayıs 1919'da işgali ve Yunan makamlarının işgalden sonra, Aydın'da kurduğu yönetime ışık tutmayı amaçlamaktadır. Aydın'ın işgalinden söz eden Yunanca kitaplar kuşkusuz, birazdan isim ve ilgili kısımlarını okuyacağınız kitaplardan ibaret değildir. Yeri gelmişken, konumuz bağlamında, Yunanca kitap ve belgelerin tamamını görerek üretilcek bir çalışmanın, mütevazı bir makalenin boyutlarını açacağını

¹ Prof. Dr., Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, engin.berber@ege.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4635-7836

² Herkül Millas, “Ulusal Kimlikler, Türkler, Yunanlılar ve Edebiyat Metinleri”, *Defter*, 32, Kış 1998, s. 33.

³ İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı, Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, İstanbul, 2006, s. 87.

⁴ Ortaylı, ss. 81-87'de haklı olarak, Avrupa ile Akdeniz ve Ortadoğu'daki “öteki” algılaması arasındaki derin farka dikkat çekilmektedir.

⁵ Rum-Ortodoks Milleti konusunda derli toplu bilgi için bkz. Athanasia Anagnostopulu, “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi”, *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayri Müslimler*, Editör: Pınelopi Stathis, İstanbul, 1999, s.s. 1-35.

⁶ “Rum” ve “Rumlar” bu çalışmada, “Osmanlı Devleti uyruğunda Yunanlı” anlamında kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

Arşivler

ATASE Arşivi

YUNANİSTAN Genel Devlet Arşivi, İzmir Yunan İdaresi Arşivi, Zarf: 1-7'deki, 20 Ekim 1919 tarih ve 12087 numaralı belge.

Genel Devlet Arşivi, İzmir Yunan İdaresi Arşivi, Zarf: 75a.

Genel Devlet Arşivi, İzmir Yunan İdaresi Arşivi, Zarf: 60-62'deki,

Genel Devlet Arşivi, İzmir Yunan İdaresi Arşivi, Zarf: 60-62'de, 1795 numaralı belge.

Genel Devlet Arşivi, İzmir Yunan İdaresi Arşivi, Zarf: 67-70'de, 2066 numaralı şifre telgraf.

Kitap ve Makaleler

AHMED, Süvari Yüzbaşı, **Türk İstiklâl Harbi'nin Başında Milli Mücadele**, Ankara, 1928.

AKER, M. Şefik, **İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, 3 Cilt, İstanbul, 1937.

ALLAMANI, Efi- PANAYİOTOPULO, Krista, "İzmir'in İşgali İçin Müttefik Emri ve Yunan Yönetiminin Çabası", **Venezelos ve Dönemi Üzerine Çalışmalar** (Meletimata Yuro apo ton Venezelo ke tin Epohi tu), Atina, 1980.

ANAGNOSTOPULU, Athanasia, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi", **19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayri Müslimler**, Editör: Pinelopi Stathis, İstanbul, 1999, ss. 1-35.

Aydın Vilayeti, En Son İstatistikler Mucibince Aydın Vilayeti'nin Taksimatı Mülkiyesi Vechile Mekatib ve Maabid ve Nüfus-ı Umumiyesini İtimatbahş Rakamlarla İrae... (okunamıyor) başlıklı kartografik belge Hazırlayan: İbn'ül-Cemal M. Ragıp, 25 Mart 1922.

BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara, Mart 1997.

GÖKBEL, Asaf, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964

MİHAİLİDİS, Kostas, **Küçük Asya Seferi**, Çeviren: S. Karaoğlan, ATASE Başkanlığı Kütüphanesi'nde basılmamış daktilo metin.

MİLLAS, Herkül, "Ulusal Kimlikler, Türkler, Yunanlılar ve Edebiyat Metinleri", **Defter**, 32, Kış 1998, İstanbul 1998.

MİSAİLİDİS, Kostas, **Küçük Asya Harekâtı'ndan Savaş Sayfaları** (Polemika Filla ap tin Mikrasiatikin Ekstratia), Atina, Mayıs 1923.

MİSAİLİDİS, Kostas, **Felaket ve İzmir'in Son Günleri** (İ Katastrofi ke İ Teleftees Meres tis Smirnis), Atina, 1923.

ORTAYLI, İlber, **Son İmparatorluk Osmanlı, Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, İstanbul, 2006.

Resmi Gazete (Efimeris tis Kiverniseos), 23 Eylül 1920 tarihinde yayımlanan 2493 numaralı yasayla.

RODAS, Mihail, **Yunanistan Küçük Asya'da 1918-1922** (İ Ellada sti Mikran Asia), Atina, 1950.

SOLOMONİDİS, Hristu Sokr, **İzmir'de Gazetecilik 1821-1922**, (İ Dimosiografia sti Smirni), Atina, 1959.

TRİANDAFİLLU, Kosta N, **Küçükasya Felaketi, Konuyla İlgili Tarih Yazıcılığına Bir Giriş** (Mikrasiatiki Katastrofi, İsağogi is tin İstoriografikin Theorisis tu Thematos), Patra, 1962.

Yunan Ordusu İzmir'de (O Ellinikos Stratos is Smirnin), Atina, 1957

AYDIN SANCAĞI'NDA İTALYAN İŞGALİ

Mevlüt ÇELEBİ¹

GİRİŞ

19. yüzyılda yaşanan gelişmeler, insanlık tarihinde büyük değişimlere yol açtığı gibi, devlet ve millet anlayışlarında da yeni eğilimler ortaya çıkardı. Özellikle Avrupa'da meydana gelen siyasi gelişmeler sonucu sınır değişiklikleri yaşandı ve yeni devletler doğdu. Bu yeni devletlerden Almanya ve İtalya'nın birliklerini sağlamaları, sadece Avrupa'da değil, dünyada etki yarattı. Kent devletlerinin iç ve Avusturya gibi dış engelleri ortadan kaldırarak İtalya devletini oluşturmaları, kuruluş sürecinde yaşananlar nedeniyle sonraki dönem İtalyan siyasetini de şekillendirdi.

İtalya'nın birliğinin kuruluş sürecinde başlıca düşmanı Avusturya idi. Ancak birliğini kurduktan sonra sömürgeci hedeflere yönelmesi Fransa ile düşmanca bir hava yarattı ve Roma'yı, Berlin ve Viyana'ya yöneltti. Bu yaklaşım, 19. yüzyılın sonunda İtalya'yı bir ikileme içerisinde bıraktı. Ulusal amaçlar Avusturya; sömürgeci amaçlar Fransa ile çatışmayı gerektiriyordu.² Bu ikileme rağmen İtalyanlar, hedeflerine karşı zorluk çıkartmadıkları için Avusturyalılara karşı daha olumlu bakıyorlardı. Öte yandan bir İtalyan cemaatinin de yaşadığı Tunus'taki Fransız-İtalyan rekabeti³ de İtalya'nın bu iki ülke tercihini etkiledi. Bu ikilem İtalya'yı, Üçlü İttifak'ın kuruluşuna imza atmaya sevk etti. 20 Mayıs 1882'de İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile birlikte Viyana'da Üçlü İttifak'ı imzaladı. Antlaşmayla, Almanya, Avusturya ve İtalya, herhangi birinin saldırıya uğraması halinde, birbirlerine yardım etme ve tarafsız kalmaya söz veriyorlardı.⁴ Üçlü İttifak'ın 1887'deki ilk yenilenmesinde, İtalya, "Osmanlı Devleti'nin Anadolu kıyıları ile adalarından" söz ettirerek, Doğu Akdeniz ile diğer sömürge bölgelerinde Almanya Başbakanı Ottovon

¹ Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mevlutcelebi@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0001-8244-661X

² Fabio L. Grassi, "Trablusgarp'tan Kurtuluş Savaşı'na İtalyan Politikasında İzmir", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, I. Kitap, Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir 2010, s. 95.

³ IndroMontanelli, **Storia d'italia**, Vol: VI, (1861-1919), EdizioneperOggi, Milano 2006, s.194-197.

⁴ Montanelli, a.g.e.,s.198.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Archivio Centrale dello Stato.

Archivio Storico Diplomatico Ministero delgi Affari Ester.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi.

Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito.

Gazeteler

Ahenk, 25 Mayıs 1919; 24 Temmuz 1919.

Babalık, 20 Nisan 1922.

Corrieredella Sera, 21 Agosto 1915.

IlGiornaled'Italia, 5, 18 Marzo 1919.

IlPopolod'Italia, 4 Agosto 1915;

İkdam, 6 Eylül 1919.

L'Idée Nazionale, 22 Agosto 1915.

Peyâm, 11 Ağustos 1919.

Tasvir-i Efkâr, 23 Teşrin-i sâni 1913.

Kitap ve Makaleler

AKER, M. Şefik, **İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, C I-II-III, Askeri Matbaa, İstanbul 1937.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev**, C II- III, TTK Yayınları, Ankara 1984, 1989.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, -IV-, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1991.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C I, Kısım: 1; C III, Kısım: 4, TTK Yayınları, Ankara 1983.

BEVİONE, Giuseppe, **L'AsiaMinore e l'Italia**, Torino 1914.

CANDELORO, Giorgio, **Storiadell'Italiomoderna**, Volume: 8, Feltrinelli Ed., Milano 1989.

CATALUCCIO, Francesco, "Diplomaziadiguerra e negoziatidipacesullaspartizionedell'AsiaOttomana, (1915-1923)", **ArchivioStoricoItaliano**, Anno: CXXIV, No:450, (1966 II), Firenze 1966, ss. 208-249.

COPPOLA, Francesco, "La crisorientale e l'Italia", **Politica**, -VII-, (15 Gennaio 1921), ss. 37-56.

ÇAĞLAR, Günay, **İtalyanların Menderes Bölgesini Boşaltmaları ve Bu Esnada Ortaya Çıkan Bazı Hadiseler**, Erzurum 1996.

ÇELEBİ, Mevlüt, "İtalyan Sömürgeciliğinin Hedef Kenti Antalya", **Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu, (18-19 Aralık 2003)**, Yayına Hazırlayanlar: Necdet Ekinci-Hatice Akın, Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Antalya 2006, ss. 169-186.

ÇELEBİ, Mevlüt, "Millî Mücadelede İtalyan İşgalleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C IX, S 26, (Mart 1993), ss. 395-416.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002.

Dİ SAN MARTİNO, Perrone, **Önasya Diktatörü Mustafa Kemal ve Zaferi**, Çev: Hikmet Uçar, İstanbul 1955.

EMECEN, Feridun, "Aydın", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 4. Cilt, (1991), ss. 235-237.

FLUSSİ, Luciano, "La diplomaziadellecannoniere: Glisbarchiitaliani in Anatolia nel 1919", **AnalisiStorica**, Anno: I, No: 1, (Luglio-Dicembre 1983), ss. 39-56.

GIANNİNİ, Amedeo, **La Questione Orientale alla conferenza della Pace**, Roma 1921.

GIANNİNİ, Amedeo, **L'ultimafase della Questione Orientale, (1913-1932)**, Roma 1933.

GIORDANO, Giancarlo, **Carlo Sforza: La diplomazia 1896-1921**, FrancoAngeli, Milano 1987.

GRASSİ, Fabio L., "Trablusgarp'tan Kurtuluş Savaşı'na İtalyan Politikasında İzmir", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, I. Kitap, Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir 2010, ss. 94-106.

GRASSİ, Fabio L., **L'Italia e la questione turca (1919-1923)**, Opinione pubblica e politicaestera, Silvio Zamorani Ed. Torino 1996.

GÜN, İsmail-ÖZDEMİR, Ahmet, **Söke Tarihi ve Coğrafyası**, -I-, Aydın 1943.

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara 1986.

KURTCEPHE, İsrail, **Türk-İtalyan ilişkileri (1911-1916)**, TTK Yayınları, Ankara 1995.

"L'Anatolia", **Politica** -I-, (15 Dicembre 1918), ss.107-111.

MANETTİ, Carlo, **politica italiananel Levante e l'espansione economica in Anatolia**, Firenze 1921.

MASSALA, Anna, "Echidellaguerradiindipendenza Turca nellastampaitaliana, (1919-1923)", **Atti del simposiodiricerhe e distudi perunos viluppo scientific odei rapport iltalo-Turchi**, (Ankara-İstanbul 9-14 Ekim 1980), Giuffré Ed. Milano 1981, ss. 81-106.

MONTANELLİ, Indro, **Storia d'Italia**, Vol: VI, (1861-1919), EdizioneperOggi, Milano 2006.

ÖZTÜRK, Yücel, "İngiliz Kıdemli Yüzbaşı H. C. Luke'un Yunan İşgali Sonrasında Aydın Vilâyeti'ndeki Gözlemleri (10-21 Eylül 1919)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C 13, S 74, Yıl: (2020), ss. 211-225.

- PACE, Biagio, **Dalla pianura di Adalia alla valle del Meandro**, Casa Editrice'Alpes', Milano, 1927.
- PÍZZIGALLO, Matteo, "L'ultimo accordo con la Sublime Porta e la fine dell'occupazione italiana in Anatolia (1922)", **Analisi Storica**, Anno: I, No:1, (Luglio-Dicembre 1983), ss. 57-84.
- SFORZA, Carlo, **L'Italia, dal 1914 al 1944, quale io la vidi**, A. Mondadori, Roma 1944.
- SFORZA, Carlo, **Un anno di politica estera**, (raccolti a cura di Amedeo Giannini), Roma 1921.
- SİLLANİ, Tommaso, "L'Asia Minore", **Nuova Antologia**, Anno: 51, Volume: CLXXXI, Fasc., 1055 (1 Gennaio 1916), ss. 66-79.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Kuvâ-yı Milliye Tarihi**, Ankara 1957.
- TOSCANA, Mario, **Gli accordi di San Giovanni di Moriana**, Giufre Ed., Milano 1936.
- TURAN, Şerafettin, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", **Bellefen**, C XXIX, S 113 (Ocak 1965), ss.77-119.
- Türk İstiklâl Harbi**, Batı Cephesi, Kısım: 1, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1963.
- Türk İstiklâl Harbi**, -I-, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1962.
- TÜTENK, Ahmet Âkif, **Milli Mücadele'de Denizli**, İzmir 1949.
- ULUBELEN, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul 1967.

BATI ANADOLU VE AYDIN SANCAĞI'NDA İTİLAFA DEVLETLERİNİN SİYASİ FAALİYETLERİ

Selçuk URAL¹
Süleyman TEKİR²

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girdiğinde İngiltere, Fransa ve Rusya, Türk topraklarını paylaşımı öngören bir dizi gizli anlaşma imzaladı. Bunlara daha sonra İtalya ve Yunanistan eklendi³. Osmanlı Devleti savaşın sonuna geldiğinde maliyesi tükenmiş, şehirleri ve kasabaları tanınmaz hale geldi. Ordusu ise büyük ölçüde yıprandığından savaş kabiliyetini kaybetti. Dolayısıyla devlet ve millet açısından savaşı devam ettirmenin imkân ve ihtimali kalmadı⁴.

Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'nin ve vatanın paylaşılmasını öngören maddeler içermektedir⁵. İngiltere açısından mütareke Türklere silah bırakmanın ötesinde bütün İslami ve Türkçü hareketlere öldürücü darbe indirilmesi anlamına geliyordu. Bu sebeple ilk günden itibaren bir yandan Türk tarafının oluşturmaya çalıştığı olumlu havayı dağıtırken, diğer yandan mütarekeyi olabildiğine tavizsiz uygulayacaktı⁶.

Batı Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin teşkilatını, mevcudunu, konuş merkezlerini, sevk ve idaresini mütarekenin beş, yedi, sekiz, on iki, on beş ve yirminci maddeleri doğrudan etkilemekteydi⁷.

¹ Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, sural25@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-9206-6661

² Doç. Dr. Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, stekir@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5862-2548

³ Geniş bilgi için bkz: Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990, s.570; Yılmaz Altuğ, **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul 1972, s.21.

⁴ Sebahattin Selek, **Anadolu İhtilali, I**, İstanbul 1987, s.168.

⁵ EricHobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991) Aşırılikler Çağı**, Çev: Yavuz Alogan, İstanbul 1996, s.42; VedatEldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Ankara 1994, s.132;

LordKinross, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev: Necdet Sander, İstanbul 1994, s.163; Paul C. Helmreich, **Sevr Entrikaları**, Çev: Şerif Erol, İstanbul 1996, s.1; Oral Sander, **Siyasi Tarih**, Ankara 1989, s.2.

⁶ Kurat, a.g.e.,s.12-14.

⁷ "Madde 5- Hudutların muhafazası ve asayişini dahilinin idamesi için lüzum görülecek kuvayı askeriyeden maadasının derhal terhisi (iş bu kuvayı askeriyenin miktar ve vaziyetleri İtilaf hükümeti tarafından Devleti Aliye ile müzakere edildikten sonra takarrür ettirilecektir.

SONUÇ

Mondros Mütarekesi hükümleri itibarıyla kendisinden önceki bütün ateşkeslerden oldukça farklıydı. Askerî, siyasi ve ekonomik niteliklere haiz müeyyideler Osmanlı Devleti'ni silah bırakmanın ötesinde parçalanmasına yol açan tehlikeler içeriyordu. İzmir, İstanbul'dan sonra ikinci hedef bölge durumundaydı. Mütarekenin 5, 7, 8, 12, 15 ve 20. maddeleri doğrudan bölgeyi ilgilendiriyordu. İngiliz Yüksek Komiserliği ve İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı kontrol subayları eliyle mütarekenin tatbikatı ve kontrolü hususunda yetkilendirildi.

İtilaf subayları mütareke maddelerinin tatbikatının kontrolünün yanı sıra azınlıklara yönelik siyasi faaliyetlerin içerisinde yer aldılar. Kontrol subayları Türk yönetiminde zaafardan faydalanarak görevlerine ilişkin yetkileri aşarak devletin iç işlerine müdahaleye ettiler. Bu durum askerî ve mülki makamların tepkisine neden oldu.

Osmanlı Hükûmeti içerisinde bulunduğu şartlar itibarıyla mütarekenin tatbikatı hususunda iyi niyetli bir yaklaşım sergiledi. İtilaf subay ve heyetlerinin siyasi ve istihbarat maksatlı seyahat ve ziyaretlerine herhangi bir kısıtlama getirmedi. Fakat İtilaf Devletleri her surette Türk Hükûmetinin yaklaşımını suiistimal etti. İzmir'in işgali İtilaf devletlerinin niyet ve politikalarını ortaya çıkarsa da Türk Hükûmeti mütarekeye sadık kalmaya devam etti.

Yunan ordusu kuzeyde Ayvalık, güneyde Kuşadası'na kadar uzanan sahayı işgal ederek bölgenin askerî ve siyasi yapısını değiştirdi. Türk tarafı ordunun etkisiz kalmasından ötürü doğan boşluğu Kuvayı-millîye teşkilatıyla doldurmaya çalıştı. İtilaf subayları işgalin ardından faaliyetlerini Yunan işgal sahasını çevreleyen vilayetlerde yoğunlaştıracaklardı. Türk makamları bu faaliyetleri yeni işgaller için zemin teşkil etmek olarak değerlendirerek temkinli yaklaşacaktı.

KAYNAKLAR

Arşivler

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi Arşivler (ATASE)
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Telif ve Tetkik Eserler

- ALTUĞ, Yılmaz, **Türk İnkılâp Tarihi**, Sermet Matbaası, İstanbul 1972.
BIYIKLIOĞLU, Tevfik, "Mondros Mütarekesi Anlaşması", **VI. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 1967.
ELDEM, Vedat, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
HELMREICH, Paul C., **Sevr Entrikaları**, Çev: Şerif Erol, Sabah Yayınları, İstanbul 1996.
HOBSBAWN, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991) Aşırılıklar Çağı**, Çev: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınları, İstanbul 1996.
JASCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1986.
JASCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.
KINROSS, Lord, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev: Necdet Sander, Altın Kitaplar, İstanbul 1994.
KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
MERAY, Seha L., Olcay, Osman, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çökmüş Belgeleri**, Ankara 1995.
SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.
SANDER, Oral, **Siyasi Tarih**, İmge Kitabevi, Ankara 1989.
SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993.
SELEK, Sebahattin, **Anadolu İhtilali, I**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1987.
Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999,
TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Ankara 1948.

ASAF GÖKBEL VE MİLLÎ MÜCADELE'DE AYDIN

Sabri SÜRGEVİL¹

GİRİŞ

Bu çalışmada Millî Mücadele Dönemi'nde Aydın vilayetinde yaşananlara ilişkin Asaf Gökbel'in "Millî Mücadelede Aydın", Aydın, 1964" kitabında yer alan bilgiler değerlendirilecektir.

Girişte Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonraki Mütareke Döneminde Aydın vilayeti olarak geniş bir bölgeyi (günümüz İzmir, Aydın, Manisa, Muğla ve Denizli illerini) kapsayan toprakların üzerinde kara bulutların dolaştığı aylarda olan bitenleri gözden geçirmenin, Millî Mücadele'de Aydın'ı anlatma ve anlamayı kolaylaştıracağını belirtmek yerinde olacaktır.

Öncelikle göz önünde tutulması gereken nokta, Aydın vilayetinin Birinci Dünya Savaşı'nın galibi devletlerin ve onların peşine takılan ulusallıkların, gözlerini diktikleri, dağılan Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde kalan ve kurtarılması düşünülen topraklar olarak gördükleri yerlerden biri oluşudur.

Dönemin Osmanlı Hükûmetleri için, Aydın vilayeti, İtilaf Devletlerinin Paris Barış Konferansı'nda verecekleri karara göre kendi kaderine terk edilmiş, imparatorluk genelinde izlenen böyle bir politikanın izlendiği yörelerden biridir.

Aydın vilayetinde yaşamakta olan insanlar, en azından bu insanların bir kısmı "Gerek nüfus yapısı gerekse toprak mülkiyeti açısından Türklerin çoğunlukta ve sahibi olduğu Aydın vilayeti başkalarının eline verilemez. Türkler böyle bir girişime karşı koyacak, direnecek bilinç ve güce sahiptir." Şeklinde özetlenebilecek görüşlere sahiplerdir. Asaf Gökbel bunlardan biridir. "Millî Mücadelede Aydın" adını taşıyan kitabında bunu görme olanağı vardır.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonraki aylarda Aydın vilayetinde görülen olaylar ve Aydın vilayetiyle ilgili gelişmeler hakkında Asaf Gökbel yukarıda belirtilen tüm noktalara ilişkin bilgiler verdiği dibi Millî Mücadele Dönemi'nin Aydın'ı ve çevresinde yaşanan olaylar hakkında da ayrıntılı bilgiler verir, görüşlerini belirtir.

¹ Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Emekli, sabrisurgevil@gmail.com

ASAF GÖKBEL'İN ANILARI EKSENİNDE AYDIN KUVAYIMİLLİYE HAREKETİ

Ali Ulvi ÖZDEMİR¹

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1928'de imzalanması ile Batı Anadolu'da yeni bir dönem başlamış oldu. Bu antlaşma Osmanlı ordusu teslim olduktan sonra Müttefiklerin kendiliklerinden onurlu ve dürüst davranarak antlaşma hükümlerine uymasını beklemek gibi bir çaresizliği yansıtıyordu. Ancak müttefikler kısa zamanda birer bahaneyle Anadolu ve Trakya'da işgallere giriştiler. Batı Anadolu'da İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleriyle işgal edilmeye başlanması ise katliamlarla dolu bir sürecin başlaması anlamına geliyordu. Batı Anadolu'da bu işgale karşı tepkiler gecikmedi ve her yörede vatansever insanlar bölgelerinin geleceğini kurtarmak adına örgütlenerek kısa zamanda Kuvayımilliyeyi oluşturdular ve askerî direnişini başlattılar. 19 Mayıs 1919'da Samsun'da ulusal bir vizyonla bağımsızlık ver özgürlük meşalesini yakan Mustafa Kemak Atatürk kısa zamanda bu gelişen yerel ve birbirinden uzak yöresel direniş odaklarını merkezi bir kimliğe büründürdü ve Yörük Ali Efe gibi öncülerin liderliğindeki Kuvayımilliyeyi yeni Türkiye'ye giden yolda en önemli dayanak yapmayı başardı. Aydın yöresi de bu direniş odaklarının en önemli parçası olarak üzerine düşeni yaptı ve Yunan işgal kuvvetlerine karşı önemli askerî başarılar elde etti. Asaf Gökbel, bu döneme en yakından tanıklık eden tarihsel kişiliklerden biri oldu ve bıraktığı anılar bu süreci izlememiz ve değerlendirmemiz açısından son derece ilginç ve önemli bilgiler verdi. Bu çalışmada bu anılar ekseninde gelişen askerî direnişin ve bunun aktörü Aydın Kuvayımilliyesinin öyküsü değerlendirilmiştir.

¹ Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ulvi68@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-9078-0423

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele-i Mutlakiyete Dönüş 1918-1919**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 4.Baskı, İstanbul Ağustos 2021.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt 4 (1919)**, Kaynak Yayınları, 3.Baskı, Temmuz 2005.
- APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
- AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı**, Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ocak 2008.
- DAYI, Esin, **Nazilli Kongreleri (1919)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1998.
- ERGİN, M. Hilmi, **Seferden Sefere, Piyade Albay M. Hilmi Engin'in Balkan, 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşı Anıları, Kömen Yayınları**, 1. Baskı, Konya 2007.
- GÖKBEL, Asaf, **Milli Mücadelede Aydın**, Coşkun Matbaası, 1964.
- ORAL, Atilla (Derleyen); Şükrü Oğuz Alpkaya, **Yörük Ali Efe**, Demkar Yayınevi, 1. Baskı, Ocak 2009.
- ÖZDEMİR, Ali Ulvi, **Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi**, Tarihçi Yayınevi, İstanbul 2017.
- ; **Milli Mücadele Döneminde Devşet-Toplum İlişkisi ve Çeteciliğin Niteliği Üzerine Notlar**, Akıl Fikir Yayınları, Birinci Baskı, Temmuz 2018.
- ; **Demirci Mehmet Efe ve Denizli Faciası Hakkında Bir Tartışma**, Akıl Fikir Yayınları, Temmuz 2021.
- SARIGÜZEL, Nedim (Hazırlayan), **18 Ay İtalyan İşgali Altında Antalya ve Havalisinden Notlar Daniş Remzi Korok**, Eğitim Yayınevi, 1.Baskı, Aralık 2020.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü 1 (Açıklamalı Kronoloji) Mondros'tan Erzurum Kongresine (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- ; **Kurtuluş Savaşı Günlüğü 2, (Açıklamalı Kronoloji) Erzurum Kongresi'nden TBMM'ye (23 Temmuz 1919-22 Nisan 1922)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- ; **Kurtuluş Savaşı Günlüğü III (Açıklamalı Kronoloji) TBMM'DEN Sakarya Savaşı'na (23 Nisan 1920-22 Ağustos 1921)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- SÜRGEVİL, Sabri, "Asaf Gökbel ve Milli Mücadele'de Aydın", Editör: Günver Güneş, Mehmet Başaran, **Milli Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe**, Aydın Belediye Başkanlığı Yayını, Aydın 2007.
- TANÖR, Bülent, **Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)**, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Ekim 2009.
- TOKAT, Emin Aslan, **Milli Mücadelede Sarayköy Hatıralarım**, Esat Özberk Yayını, Temmuz 1995.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi, 1. Kitap İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Haziran 2004.

Makaleler

- BAYRAM, İlker, "Milli Mücadele'de Aydın'da Efelerin Rolü", **Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl.1, Sayı.1, 2003, s.127-150.
- HAYTOĞLU, Ercan, "Aydın Kuva-yı Milliyesinde Efe ve Zeybekler", **Belgi Dergisi**, Sayı 1 (Kış 2011/1), s.51-72.
- KASALAK, Kadir, "Kuva-yı Milliye'nin Askeri Açidan Etüdü", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 42, Cilt 14, Kasım 1998, s.980-1004.
- TURAN, Mustafa, "İstiklal Harbinde 'Milne Hattı'", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı.21, Cilt. VII, , Temmuz 1991, Ankara 1991, s.567-579.

AYDIN KUVAYİMİLLİYESİ'NDE İKİ ÖNCÜ ŞAHSİYET: YÜZBAŞI TAHİR BEY VE ALİ ZÜHTÜ BEY

Erol AKCAN¹

GİRİŞ

Bu çalışmanın, esas konusuna geçmeden önce Aydın Kuvayımilliyesi hakkında bazı temel bilgileri hatırlatmak ve bazı noktalara temas etmek konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Yunanlıların İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu'da başlanan işgalleri sonrasında ortaya çıkan Aydın Kuvayımilliyesi'nin yapısına bakıldığında toplumun farklı kesimlerinden ve farklı mesleklerden çok sayıda insanın aynı amaç doğrultusunda bir araya geldiği görülür. Bu açıdan bakıldığında milis kuvvetlerinin içerisinde işgalin öncesinde kanun dışı görülen ve yeri geldiğinde kolluk kuvvetlerinin takibine uğrayan önemli sayıda efe ve zeybeğin bulunduğu vakıdır². Mevcut düzene aykırı eylemlerinden dolayı bahsi edilen efe ve zeybeklerin takip edilmesinde ve yakalanarak kanuna teslim edilmesi görevinde yer alan jandarmalar ve nizami ordunun farklı birimlerinde görev yapan subaylar, bu milis kuvvetinin içerisinde³. Yine Birinci Dünya Harbi sonrasında terhis edilen, savaş deneyimi ve tecrübesine sahip çok sayıda yedek subay, gönüllü veya zorunlu olarak Aydın Kuvayımilliyesi'ne dâhil olmuştur⁴. İşaret edilen bu unsurların dışında Aydın Kuvayımilliyesi'nde din adamlarının, kadınların ve hatta çocuklara varıncaya kadar bütün toplum kesimlerinden ve meslek gruplarından insanların yer aldığı görülür⁵. Bu çalışmada üzerinde durulacak olan şahsiyetlerden Yüzbaşı Tahir (Özerk), silahlı direnişe ilk katılan jandarma subaylarından biridir. Aşağıda, Yüzbaşı Tahir'in Aydın Kuvayımilliyesi'ndeki faaliyetleri ve konumu üzerinde durulacaktır.

¹ Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, erolakcan@trakya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-3580-4466

² Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, III. Baskı, Ankara 2002, s. 56 vd.

³ Turan Akkoyun, *Millî Mücadele'de Aydın Kuvâ-yı Milliyesi*, Kümbet Yayınları, Afyonkarahisar 2014, s. 74-75.

⁴ Bu yedek subaylardan biri olan Ragıp Nurettin Ege'nin bu dönemdeki faaliyetleri için bkz. **Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı**, Hazırlayan: Güneş N. Ege-Akter, Dergah Yayınları, İstanbul 2006, s. 372;

⁵ Şefik Aker, Aydın'ın Yunanlılardan kurtarılması için verilen muharebelerde erlere ekmek ve su taşıyan kadınları takdirle anmaktadır. Bkz. M. Şefik Aker, *İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali*, C. II, Askeri Mecmua, İstanbul 1937, s. 111; Din adamı olarak Bozöyükü Hacı Süleyman Efendi ve Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi öne çıkan isimlerdir. Bkz. Aydın, *a.g.e.*, s. 102, 161.

KAYNAKLAR

Arşivler

ATASE Arşivi (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd)

Resmî Yayınlar

Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2007.

Türk İstiklal Harbi, C. II, Kısım I, Genelkurmay Basımevi, II. Baskı, Ankara 1994.

Tetkik Eserler

AKCAN, Erol, **Millî Mücadele'de Demirci Mehmet Efe** (1919-1920) ATAM, Ankara 2014.

AKKOYUN, Turan, **Millî Mücadele'de Aydın Kuvâ-yı Milliyesi**, Kümbet Yayınları, Afyonkarahisar 2014.

ALBAYRAK, Mustafa, **Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)** ATAM, Ankara 1998.

AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, III. Baskı, Ankara 2002.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, TTK, Ankara 1974.

ÇOŞKUN, Alev, **Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu**, Çağ Pazarlama A.Ş., 3. Baskı, İstanbul 1998.

DAYI, Esin, **Nazilli Kongresi**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1998.

MÜFTÜLER, Lütfü, **Millî Mücadele'de Aydın Cephesinin Kurucusu Denizli Heyet-i Milliyesi**, Türk Dili Basımevi, Balıkesir 1947.

TEKELİ, İlhan- İLKİN, Selim, **Cumhuriyetin Harcı. Köktenci Modernitenin Doğuşu**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2003.

Hatıralar

AKER, M. Şefik, **İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali**, C. II, Askeri Mecmua, İstanbul 1937.

Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı, Hazırlayan: Güneş N. Ege-Akter, Dergah Yayınları, İstanbul 2006.

GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücadele'de Aydın**, Çoşkun Matbaası, Aydın 1964.

Miralay Bekir Sami Günsav'ın Milli Mücadele Anıları, Yay. Haz. Muhittin Ünal, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

Sultanhisarlı Ali Zühtü Bey'in II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı Anıları, Haz. Bingül ADALIĞ, Zeus Kitabevi, I. Baskı, İzmir 2015.

Tezler

PANCAR, Emine, **Aydın ve Muğla Kuvâ-yı Milliyesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İzmir 2010.

MİLLÎ MÜCADELE'DE HALK EGEMENLİĞİNİN TECELLİSİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE AYDIN SANCAĞI TEMSİLCİLERİ VE ÇALIŞMALARI

Filiz ÇOLAK¹
Nezahat BELEN²

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son elli yılında değişen zihniyet; devletin kurtuluşunu Batı'ya yönelme, Batı'nın bir parçası olmak ile olacağına inanan aydınların artması ile yaygınlaşmıştır. Bu zihniyete sahip aydınlar için gelişmişlik ölçütü parlamento binasıdır.³ Meşrutî idare şeklinin yürütüldüğü parlamento binası, halkın oylarıyla seçilen temsilcilerin katıldığı yerdî. Avrupa ülkelerinde gelişimi artan bu sisteme, Osmanlı'da ayak uydurmak gereğini görmüştür.⁴ Bu çerçevede 23 Aralık 1876 Kanun-i Esasi ile Meşrutî sisteme giriş yapmıştır. Meclis-i Umumi, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'dan oluşan Osmanlı Parlamentosu, çift meclisli bir yapıda teşekkül etmiştir. Padişahın isteği ile açılıp kapanan meclis; kasım ayı başında açılmakta, mart ayı başında kapanmaktadır.⁵

İlk kez kademeli olarak 29 Şubat 1877'de yapılan seçimle 25'i Ayan 120'si Mebusan milletvekili olmak üzere 145 milletvekili ile birlikte 19 Mart 1877'de Osmanlı Meclisi törenle açılmış ve 28 Haziran 1877'e kadar faaliyetini sürdürmüştür.⁶ Parlametonun ikinci dönemi ise ilk defa yeni seçim yasası⁷ ile yapılan

¹ Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, filiz.colak@usak.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5526-2356

² Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nbelen@pau.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-4920-703X

³ Şükrü Hanioglu, "Siyasal Temsil Olayının Osmanlı İmparatorluğundaki Yeri", *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, Edt: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basın Yayım. İstanbul,2000, s.246-247.

⁴ Mehmet Saray, *Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.30.

⁵ Yavuz Abadan, "Osmanlı İmparatorluğunda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.14, S.1, Ankara,1957, s.26; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2004, s.136-141.

⁶ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara, 1998, s.166.

⁷ Tunçer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üni. Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 62, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s.106.

KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler

- ABADAN, Yavuz, "Osmanlı İmparatorluğunda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.14, S.1, Ankara,1957.
- AKIN, Rıdvan, **TBMM Devleti (1920-1923)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- AKŞİN, Sina (1), **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.
- AKŞİN, Sina (2), **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele**, Cem Yayınları, İstanbul 1976.
- AKŞİN, Sina, Koçak, Cemil, Özdemir, H., K. Boratav, S. Hilav, M. Katoğlu, A. Ödekan, (2000), **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980**, C 1, Milliyet Kitaplığı, İstanbul,2000.
- ALKAN, Mehmet Ö., "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt.23, Ankara,2006.
- ALPASLAN, Erhan, "Meclis-i Mebusan'da Maraş Mebusları (1877-1920)", **Turkish Studies – Historical Analysis** ,Volume 14 Issue 2, Ankara,2019.
- ARMAĞAN, Servet, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.33, Sayı.3-4, İstanbul. 1968.
- BUDAK, Mustafa, **İdealden Gerçeğe: Misak-ı Milliden Lozan'a Dış Politika**, Küre Yayınları, İstanbul, 2002.
- BUDAK, Mustafa, **Misak-ı Milli'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası**, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.
- CEVİZLİLER, Erkan – ÖNCÜ, Ali Servet, "Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa Barışı İçin Önemli Bir Adım: Locarno Konferansı" <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/149891> (ET 18.12.2021).
- ÇAKIRBAŞ, Ali, "Birinci Dönem TBMM'de Erzincan Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri", **Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu 26-28 Eylül Erzincan Bildiriler Kitabı**, Edit. Kemal Taşçı vd., Erzincan,2019.
- ÇAVDAR, Tevfik (1), "İleri Gazetesi'nde 1919 Seçimleri", **Amme İdaresi Dergisi**, Haziran 1981, S. 2, C.14, Ankara, 1981.
- ÇAVDAR, Tevfik (2), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.
- ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi: Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem, 1919-1923**, Cilt. III, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay. Ankara,1994.
- ÇOLAK, Filiz, "I. Dönem TBMM'de İzmir Mebusları ve Faaliyetleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/31, İzmir 2015.
- ÇOLAK, Filiz, "Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri", **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl 8, Sayı XXII, İzmir2015.
- DEMİREL, Ahmet (1), **İlk Meclis'in vekilleri: Millî Mücadele Döneminde Seçimler**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- DEMİREL, Ahmet (2), **Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)**, İletişim Yayınları, İstanbul,2007.
- ERASLAN, Cezmi -OLGUN, Kenan, **Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento**, İstanbul, 2006.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Üçüncü Meşrutiyet**, Başnur Matbaası, Ankara,1970.
- GÜNEŞ, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- HANIOĞLU, Şükrü, "Siyasal Temsil Olayının Osmanlı İmparatorluğundaki Yeri", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Edt: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basın Yayım. İstanbul 2000.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Vesika.337, Ankara, 1955.
- KARACA, Taha Niyazi, **Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı**, TTK Yayını, Ankara, 2004.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 62, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.
- KADRİ, Hüseyin Kazım, **Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi 10 Temmuz İnkılabı ve Netayici**, İstanbul, 1992.
- KİLİ, Suna, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- KURAN, Arcüment, **Türk Çağdaşlaşması**, Akçağ Yayınevi, İstanbul, 1997.
- KÜÇÜK, Mustafa, "Birinci TBMM'nin Açılışı ve Anlamı", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kırathı, TTK, Ankara,1998.
- ÖZALPER, Mehmet, "Birinci Meclis'te Muş Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1923)", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 13, Haziran 2015.
- SARAY, Mehmet, **Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento)**, **Demokratik Düşünce ve Atatürk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.
- SELVİ, Haluk -CIRIK, Bülent, **Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar**, Yayın Sahibi Mustafa ŞENTOP, TBMM Basımevi (1. Baskı), Ankara,2013.
- ŞEREF, Edirne Meb'usu Mehmet, **Tarihi ve Siyasi Tefrika, Birinci Millet Meclisi**, Yayına Hazırlayan: Taner Lüleci, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.
- TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2004.
- TBMM Albümü(1920-2010), c:1(1923-1950)**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Hürriyetin İlanı**, İstanbul, 1996.

TUNAYA, Tarık Zafer, (ET:20/10/2021), “**Türkiye Büyük Millet Meclisi’ nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri**”, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/download/1023004469/1023004057>

TUNCER, Erol, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877–2002)**, Tesav Yayınları, Ankara, 2003.

UYAR, Hakkı , “Tek Parti Döneminde Seçimler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı.64, İstanbul,1999.

İnternet Kaynakları

www.tbmm.gov.tr açık erişim sitesinde yer alan 1.Dönem TBMM Zabıt Cerideleri

Mehmet Esat İleri’nin Seçim Mazbatası(ET 11.12.2021);

https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d01/SM_35_1_1.pdf

Mazhar Germen Seçim Mazbatası (ET 11.12.2021);

https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d01/SM_37_1_1.pdf

Hasan Tahsin Bey’in Seçim Mazbatası(E.T 11.12.2021);

https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d01/SM_36_1_1.pdf

MİLLÎ MÜCADELE'DE AYDIN VE ÇEVRESİNDEKİ EFELERİN HİZMETLERİ

Şahin Efe YILMAZ¹

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonrasında, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre; Çanakkale ve İstanbul Boğazları tüm gemilere açılacak, hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında Osmanlı ordusu derhal terhis edilecek, İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerdir.² Nitekim bu madde sayesinde birer bahane ile Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş ve Antep İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Ayrıca Antalya ve Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon ve Samsun'da ise İngiliz askerleri konuşlandırılmıştır. Yurdun dört bir yanında da yabancı subaylar ve özel ajanlar gizli faaliyetler yürütmeye başlamışlardır.³

Öte yandan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral R. D. Robeck, Osmanlı Hariciye Nezareti'ne yolladığı 26 Kasım 1918 tarihli ve 5152 sayılı nota ile mütarekenin 5. Maddesi gereği, 1885-1893-1898-1900 doğumluların 1 Aralık gününe kadar terhislerinin tamamlanmasını ister. Nota sonrasında, 10. 000 subay ve yaklaşık 265. 000 er ordudan terhis edilirler. Nisan ayında ise ordu mevcudu 43.000 bine kadar düşmüştür. Böylelikle ordunun savunma gücü elinden alınmıştır. Padişah ise kendi saltanatını düşünmekte ve İtilaf kuvvetleri ile iyi geçinmeye çalışmaktadır.⁴ Bu süreçte Yıldırım Orduları ve Yedinci Ordu Karargâhı lağvedildiği için Mustafa Kemal Paşa da İstanbul'a gelmiştir.⁵

¹ Yerel Araştırmacı Yazar, Anka Enstitüsü Stratejik Araştırmalar Eğitim Merkezi ve Düşünce Kuruluşu Ege Bölge Yazarı, sahinefeyilmaz@gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-8289-9445

² Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, s. 3. <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/7-Mondros.pdf>

³ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk**, Yayına Hazırlayanlar: Sabahattin Özel-Erol Şadi Erdinç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 1.

⁴ **Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, 3. Baskı, Ankara 1999, ss. 194-281

⁵ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yayınları, 6.baskı, İstanbul, 2010, s. 98.

KAYNAKLAR

Arşivler

Genelkurmay Başkanlığı Anıtkabir Komutanlığı Kurtuluş Savaşı Müzesi
İrfan Özkan
Nazilli Belediyesi Etnografya Müzesi
Nevzat Derebağ
Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi
Salih Ailesi
Sedat-İsmail Efe
Sevgili Ailesi
Şahin Efe Yılmaz
Yenipazar Belediyesi Yörük Ali Efe Evi Müzesi

İnternet Siteleri

<https://www.eskihayatlar.com/fotograflarla-istiklal-savasi-mustafa-kemal-ataturk-0650/>
<https://www.usaksevдалиsı.com/fotograf/10-usak-calismalarım/160-cumhuriyeti-biz-boyle-kazandık-1933>

Gazete ve Dergiler

Askeri Mecmua
Hayat Dergisi
Kuşadası Yerel Tarih
Tan Gazetesi
Tasvir-i Efkâr Gazetesi

Kitaplar ve Makaleler:

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, **Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk**, Yayına Hazırlayanlar: Sabahattin Özel-Erol Şadi Erdiñç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
AKER, Mehmet Şefik, **İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, Askeri Mecmua, Sayı: 46, Askeri Matbaa, İstanbul 1937.
BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, İstanbul 1968.
CEBESÖY, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar**, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2020.
ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953.
GÖKBEL, Asaf, **Milli Mücadele'de Aydın**, Coşkun Matbaası, Aydın 1964.
GÜMÜŞOĞLU, Çetin, **Karapınar'ın Aslanları**, Yüksel Ofset, İncirliova 2007.
GÜNEŞ, Günver, "Yunanistan'ın Aydın'ı İşgali Ve İşgalin Bölgede Yarattığı Tahribat", Editör: Günver Güneş-Mehmet Başaran, **Milli Mücadele'de Aydın Sancağı Ve Yörük Ali Efe**, Tuna Ofset, Aydın 2007.
KARABEKİR, Kazım, **Günlükler**, I. Cilt, Hazırlayan: Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
KALELİOĞLU, Oğuz, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S: 41, Mayıs 2008.
KANDEMİR, Feridun, "Efelere Diyarında: Yörük Ali Efe Anlatıyor", **Tasviri Efkâr**, 8 Mayıs 1940.
ORAL, Atilla, **Yörük Ali'nin Yaveri Şükrü Oğuz Alpkaya**, Demkar Yayınevi, İstanbul 2009.
ÖZDİL, Orhan-BABUÇOĞLU, GÜRLEK, Murat, Sena, **Kurtuluş Safhasında Belgelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi**, TBMM Basımevi, Ankara 2021.
ÖZKAYNAK, Kemal, **Efelerden Haber**, CHP Basımevi, Aydın 1946.
ÖZKAYA, Yücel, **Milli Mücadele'de Ege Çevresi II**, Cumhuriyet Aydınlanma Dizisi: 198, Çağdaş Matbaacılık, İstanbul 2001.
SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2010.
SÖKMENSÜER, Cevat, **Milli Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi-Kahraman Subaylarımız ve Zeybekler, Hatıralarım**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1979.
TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, 3. Baskı, Ankara 1999.
Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi I. Kısım, ikinci baskı, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1994.
YILDIRIM, Hatice Bilgin, "Milli Mücadele'de Aydın'ın Kadın Efeleri", **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl VI, sayı 2, Kültürümüzde Efe, editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, Temmuz 2014.

İŞGAL YILLARINDA AYDIN SANCAĞI'NDA ASAYİŞ VE GÜVENLİK (1919-1922)

Nazlı İNCEBURUN¹
Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU²

GİRİŞ

Büyük umutlarla girilen Birinci Dünya Savaşı ne yazık ki büyük hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştı. Türk ordusu çeşitli cephelerde kahramanca savaşmasına rağmen 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaş alanından yenilmiş bir şekilde ayrılmıştı. Bunu fırsat bilen emperyalist güçler Birinci Dünya Savaşı boyunca aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalara paralel olarak Anadolu'yu yer yer işgal hazırlığına başlamıştı³. Mondros Ateşkes Antlaşması Türk tarihi açısından yeni ve sıkıntılı bir dönemin başlangıcını ifade etmekteydi. 1918 yılı sonlarında Birinci Dünya Savaşı'ndan ağır bir yenilgiyle çıkan ve savaşın başlangıcındaki beklentilerinden çok uzak ve büyük bir hayal kırıklığı içindeki dönemin İttihat ve Terakki kadroları ülkeyi terk edip kaçarken "Bir Avuç Türk'ün Yaşadığı Anadolu" sahipsiz ve büyük devletlerin insafına bırakılmış bir görünümdeydi.

Nihayetinde imzalanan Mondros, aslında bir ateşkes antlaşmasıydı ancak içerdiği maddeler bakımından Anadolu topraklarını işgale açık hale getirmeyi hedefleyen bir metindi. Mütarekenâme koşullarını dayatanların temel amacı; Osmanlı topraklarını sömürgeleştirmek ve Türk milletini köleleştirmekti. Bu konuda yüzlerce yıldan beri Türk milletiyle iç içe yaşamış Türk ve Müslüman olmayan unsurlarda yarattıkları huzursuzluklarla onlara destek oluyorlardı. Nitekim mütareke ortamının getirdiği kargaşa ortamı İtilaf devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu topraklarını bölme ve paylaşma fırsatını verirken, bu ortamdan yararlanmak isteyen yerli Rumlar için de uygun koşulları yaratmıştı. Mütareke koşullarının

¹ Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi AD., nazliinceburunn@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-2499-8090

² Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, a.mehmetefendioglu@deu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3718-9586

³ Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, ss. 17-21.; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Cilt: 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1991, s. 138.; Âli Fuad Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, İstanbul, 1948, s. 63.

diaları neticesinde Yunanistan'ı işgale davet etmişlerdi. Halbuki“Kimler Silahlanıyor?”¹⁷⁴ başlıklı yazıda Batı Anadolu Bölgesi'nde yeraltı örgütleri kurarak teşkilatlanan ve yerli Rum çeteleri vasıtasıyla işgale ortam hazırlayanların Yunanlar olduğu açıkça ifade edilmişti. Nitekim işgal öncesinden itibaren silahlanan yerli Rumlar, işgale ortam hazırlamak maksadıyla bir yandan Aydın Sancağı'nda asayiş bozan unsurun Türkler olduğu şeklinde bir söylem geliştirirken, diğer yandan da nüfus çoğunluğunu sağlamak amacıyla bölgedeki Türk nüfusunu göçe zorluyorlardı. Nitekim aynı dönem zarfında adalardan gelen ve bölgeyi iyi tanıyan yerli Rum çetelerine kentteki iş birlikçi Rumların katıldığı biliniyordu. Bu dönemde Türk milleti üzerinde kurulan baskı ve Müslüman halkın sistematik bir şekilde bölgeden uzaklaştırmaya çalışılması, Söke ve civarındaki nüfus dengesinin değiştirilmeye çalışıldığının açık bir göstergesi olmuştu.

Yunan ordusunun Aydın ve çevresini hızlı bir şekilde işgal etmesiyle birlikte büyük bir iase sorununu da beraberinde gelmiştir. Yunan ordusu işgal sırasında adam öldürme, tecavüz, hırsızlık ve gasp gibi insanlık dışı faaliyetlerin yanında Aydın ve çevresindeki ekili dikili araziye, tarım ve hayvancılığa da büyük bir darbe vurmuştur. Aydın'ın kırsal kesiminde verimli arazilerde çıkartılmış olan büyük yangınlar işgal sırasında hem Kuvayimilliyе'nin hem de Aydın halkının iase ihtiyaçlarının çözülmesi açısından büyük sorunların nedeni haline gelmiştir. Bilhassa kırsal kesimde verimli arazilerde çıkarılmış olan büyük yangınlara Yunan ordularının yanında yerli Rum çetelerinin faaliyetlerinin de neden olduğunu söylemek mümkündür.

Özetle, işgal dönemi boyunca Aydın Sancağı'nda asayiş olayları en çok Türk milletini mağdur etmiş ve özellikle Türk İstiklâl Savaşı'nın akabinde taraflarını büyük bir tehlike ve zorlukla karşı karşıya bırakmıştır. 1919 yılında başlayan işgal süreci, 1922 yılında Büyük Taarruzun başlamasından itibaren Yunan askerini İzmir'e kadar takip eden Türk ordusunun bölgeye girmesi ile Aydın kentinin esaret günleri sona ermiş ve üzerindeki kara bulutlar dağılmıştır. Nitekim kente giriş yapan Türk kuvvetleri ve yöneticileri tekrardan asayiş ve güvenliği sağlamak yönünde bildiriler yayınlamış; işgal günlerinin olumsuz izleri silinmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

- BOA, DH. EUM. AYŞ, 3/73, 25 Mayıs 1335/1919.
BOA, DH. EUM. AYŞ., 75/97, 2 Mayıs 1336/1920.
BOA, DH. İ. UM. EK, 88/1-342, 30 Mayıs 1335/1919.
BOA, DH. KMS, 52-3/7.
BOA, DH. KMS. 52-3 / 29.
BOA, DH. KMS. 53-4 / 36.
BOA, HR. SYS. 26-11/2.
BOA, Y.PRK. MYD, 22/81, 2 Teşrinisani 1335/1919.
BOA, HR. SYS., 2603-59.
BOA, DH. KMS., 52-3, 21

Sürelî Yayınlar

- Ahenk
Anadolu
Cumhuriyet
Hukuk-u Beşer
Köylü
Söke
Sulh ve Selamet
Tasvir-i Efkar

¹⁷⁴ “Kimler Silahlanıyor?”, **Köylü**, 28 Teşrinisani 1334.

Telif ve Tetkik Eserler (Kitap, Makale ve Tezler)

- AKER, M. Şefik, "İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali", **Askeri Mecmua**, Yıl: 11, Sayı: 45, (İstanbul, 1937).
- AKER, M. Şefik, **57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)**, ATASE Yay., Ankara, 2006,
- AKER, M. Şefik, **İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali**, Cilt: 2, İstanbul Askeri Matbaası, Ankara, 1937.
- AKGÜN KARAL, Seçil, ULUĞTEKİN, Murat, **Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a**, Kızılay Yay., Ankara, 2002.
- AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (Mutlakiyete Dönüş 1918-1919)**, Cilt: 1, İstanbul, 2010.
- APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK Yay, Ankara, 1990.
- ARMAĞAN, Munis, **Bozenderes'ten Bozdalar'a Kuvay-ı Milliye**, Birkar Bilge Karınca Yay., İzmir, 2005.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Cilt: 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1991.
- Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar ve Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Cilt: 2, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara, 1996.
- AYIŞIĞI, Metin, "Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 16 Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- BALKAYA, İhsan Sabri, "**Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu**", **Ankara Üniversitesi Türklük Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 41, (Mayıs 2008).
- BAŞARAN, Mehmet, "Aydın'ın İşgalinde Heyet-i Milliyelerin Sağlık Sorunlarına Bakışı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 12 (Bahar 2006).
- BERBER, Engin, **Bir İzmir Kâbusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazıları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Nu.: 25, İzmir, 2002.
- BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve İşgal Döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yay. Ankara, 1997.
- BERBER, Ferhat, "Millî Mücadele'de Söke'ye Bir Bakış", **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (İzmir 2002).
- BERBER, Ferhat, "Söke Kuva-yı Milliyesi", **Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Önderleri**, Aydın, 2007.
- ÇAPA, Mesut, **Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1915)**, Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2010
- ERDEM, Nilüfer, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)**, 1. Baskı, Derlem Yay., İstanbul, 2010.
- GANIZ, Hakkı Gürkan, "Millî Mücadele Başlarında Aydın Sancağı (1919-1920)", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2009,
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi, **Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi**, Cilt: II, Kısım: I, Ankara, 1963.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi, **Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi**, Cilt: II, Kısım: I, Ankara, 1963.
- GÖKBEL Asaf, ŞÖLEN, Hikmet, **Aydın İli Tarihi: Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar**, Cilt: 1, Aydın Halkevi, İstanbul, 1936.
- GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücadele'de Aydın**, Efeler Belediyesi Kültür Yay., Aydın, 2018.
- GÜNEŞ, Günver, "**İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları**", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 9, (Şubat 2007).
- GÜNEŞ, Günver, "Kurtuluş Savaşı'nda Yunan İşgal Döneminde Söke", **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (İzmir 2002).
- GÜNEŞ, Günver, "**Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı**", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 41, (2007).
- GÜNEŞ, Günver, "Yunan İşgalinin Nazilli ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", **Millî Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri**, (Edit.: Mehmet Başaran), Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., İstanbul, 2007.
- GÜNEŞ, Günver, "Yunan İşgalinin Söke ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 10, (Ağustos 2007).
- GÜNEŞ, İhsan, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler (Programları ve Meclisteki Yankıları) 1908-1923**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012.
- HACIFETTAHOĞLU, İsmail, **Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer**, Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2009.
- İNCEBURUN, Nazlı, "Mütareke Dönemi'nde İzmir'de Asayiş (1918-1922)", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2021.
- İzmir Ve Çevresi Özel Binalar İstatistiği: 1918**, (Yay. Haz.: Erkan Serçe), Akademi Kitabevi, İzmir, 1988.
- İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makamat-ı Askeriyeden Mevut Havi Raporları**, İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335,
- KARAGÖZ, Samim, **Kalpakhlar**, Dünya Kitapları Yay., İstanbul, 2005.
- KARAKUŞ, Ufuk, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir, 2018
- KARAUUZ, Tahir, **Anadolu'dan Kovduklarımız**, Birlik Basımevi, İstanbul, 1965
- KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986.
- MC CARTTY, Justin, **Ölüm ve Sürgün**, (Çev.: Bilge Umar), İnkılap Yay., İstanbul 1995.
- MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, "İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik", **Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Önderleri**, Aydın ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., (Edit.: Günver Güneş), İstanbul, 2007.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu (O.H.A.C.R.)**, İstanbul, 1338.
- ÖZÇELİK, Mücahit "Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 14, (Güz 2011).

- ÖZKAN, Mustafa Kenan, "Erbeyli Şehitler Anıtı", **Milli Mücadele'de Germencik Cephesi ve Önderleri**, Aydın, 2007.
- PANCAR, Emine, "Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 18-19 (Bahar-Güz 2009).
- PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluş'a Yunan Ege'ye Nasıl Geldi -1 "İlk Günler"**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., İzmir, 1982.
- PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluş'a Yunan Ege'ye Nasıl Geldi -1 "İlk Günler"**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., İzmir, 1982.
- SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, 6. Basım, Cem Yay., İstanbul, 1976.
- SONYEL, Salahi R., "İngiliz Belgelerine Göre Anadolu Yanıyor", **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1992.
- SOTİRİYU, Dido, **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, Alan Yay., (Çev.: Attila Tokatlı), İstanbul, 1996.
- SOYSAL İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, Cilt: I, TTK Yay., Ankara, 2000.
- Süvari Yüzbaşı Ahmet, **Türk İstiklal Harbi Esnasında Milli Mücadele**, (Yay. Haz.: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), Akademi Kitabevi, İzmir, 1993.
- ŞAHİN, Emin, "Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Vilayet-i Şarkiyedeki Yardım Faaliyetleri" **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 1993.
- ŞİMŞEK, Muttalıp, "20. Yüzyılın Başlarında Aydın ve Menteşe Sancaklarında Gayr-i Müslimlerin Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Durumu (1900-1925)", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2013.
- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1971.
- TAÇALAN, Nurdoğan, "Bütün Ege Yunan'a Karşı", **Demokrat İzmir**, 29 Ocak 1968.
- TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim "Aydın Cenub Mintıkası Heyet-i Merkeziyesi" **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu**, (Bildiriler: 9-11 Eylül 1991), Cilt: 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1996
- TEKİR, Süleyman-URAL Selçuk, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 13, Sayı: 26, (Güz 2017).
- TEPEKAYA, Muzaffer- KAPLAN, Leyla, "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2003.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi**, İstanbul, 1948.
- ULUĞTEKİN, Murat- ULUĞTEKİN, M. Gül, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2013.
- URAL, Selçuk, "İtilaf ve Ermeni Esirlerin İadesi Meselesi", **Atatürk Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 3, (Ocak 2003).
- US, Asım, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, Yakıt Matbaası, İstanbul, 1964,
- CUÏNET, Vital, **La Turquie d'Asie, Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de L'Asie Mineure**, Cilt: I, Paris, Ernest Leroux, 1894.
- YALAZAN, Talat, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırım Girişimi**, Cilt: 1, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1994.
- YETKİN, Sabri, **Ege'de Eşkiyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1997.

BATI ANADOLU'DA YUNAN İŞGALİ VE AYDIN MUHACİRLERİ (1919-1920)¹

Süleyman TEKİR²

Selçuk URAL³

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, uzun yıllardır Avrupalı devletlerin gündeminde olan Anadolu topraklarının paylaşılması tasarılarını yeniden gündeme getirdi. Yapılan birtakım gizli antlaşmalar ile Anadolu toprakları İtilaf Devletleri arasında paylaştırıldı. Çarlık Rusya'nın iç meselelerinden dolayı 1917'de savaştan çekilmesiyle oluşan boşluk Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan tarafından dolduruldu. 1917 öncesi dönemde İtalya'ya vaat edilen topraklar İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarını güvence altına almak istemesiyle Yunanistan'a verilmek istendi. 18 Ocak 1919'da gerçekleşen Paris Barış Konferansı'nda Batı Anadolu topraklarının İtalya'ya verilmesinin Akdeniz hâkimiyeti konusunda yaratacağı sorunlar uzun tartışmalara neden oldu. Mayıs 1919'a kadar süren görüşmelerde İtalya'nın saf dışı bırakılmasının ardından Lloyd George ve Woodrow Wilson'un fikir birliği ile Batı Anadolu'da sözde mezalime uğrayan Rum halkının kurtarılması için İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine karar verildi.⁴

19. Yüzyıl'da yapılan idari taksimata göre işgaline karar verilen İzmir, Manisa, Denizli ve Muğla sancaklarının tamamı Aydın vilâyetini oluşturuyordu. Vilâyetin merkezi ise İzmir Sancağıydı.⁵ 1917-1918 tarihlerini kapsayan devlet salnamesi incelendiğinde ise İzmir, Aydın, Kula ve Denizli sancaklarının Aydın vilâyetini oluşturduğu görülmektedir.⁶ 14 Nisan 1919'da yayımlanan nüfus tahminlerine göre Aydın vilâyetinin toplam nüfusu 1.819.616 kişidir.⁷

¹ Bu çalışma, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri 1919-1920" (2017) Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi 13 (26). Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi: 125-48. Adli çalışmanın gözden geçirilmiş hâlidir.

² Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, stekir@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5862-2548

³ Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sural25@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-9206-6661

⁴ Selçuk Ural, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum 2005, s.25-34.

⁵ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s.8.

⁶ *1333-1334 Sene-i Maliye Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, Hilal Matbaası, Dersaadet 1334, s.531-543.

⁷ Tevfik Çandar, *Milli Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 2001, s.16.

KAYNAKLAR

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Kitap ve Makaleler

1333-1334 Sene-i Maliye Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Hilal Matbaası, Dersaadet, 1334.

APAK, Rahmi, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, Güven Basımevi, İstanbul 1942.

BAYAR, Celâl, **Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş**, C.7, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul 1997,

ÇAVDAR, Tevfik, **Milli Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I**, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 2001.

ÇAPA, Mesut, "Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.X, Sayı:29, Temmuz 1994, ss.379-389.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, "1919 Yılında Yabancı Devletlerin İşgalleri ve İstekleri Karşısında İstanbul Hükümetleri", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, S.34, İstanbul 1984, s.15-23.

_____, **Milli Mücadele Başlarken I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1959.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Mütââlik Olarak Makâmat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar, Matbaa-ı Amire, Dersaadet 1335.

JAESCHKE, Gotthard, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması" **Belleten**, Sayı:128, Ankara 1968, ss.567-576.

_____, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

ORHONLU, Cengiz, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları "Tehcir" in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", **Belleten**, C. XXXVII, S. 148, Ekim 1973, ss.485-495.

PANCAR, Emine, "Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi", **ÇTTAD**, S. VIII/18-19 2009/Bahar-Güz, ss.55-67.

PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara 2006.

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilâli**, C.I, Cem Yayınevi, İstanbul 1976.

TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

URAL, Selçuk, **Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası**, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum 2005.

YILDIRIM, Hatice, "Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar", **Gazi Akademik Bakış**, C.7, S.14, Yaz 2014, Ankara 2014, ss.71-96.

MİLLÎ MÜCADELE YILLARINDA AYDIN SANCAĞI'NDA GAYRİMÜSLİMLERİN FAALİYETLERİ

Muhammed SARI¹

Muttalip ŞİMŞEK²

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin altı yüz yıllık uzun tarihi boyunca topraklarında Müslümanlarla gayrimüslimler bir arada yaşamışlardır. Özellikle klasik dönemde bu birlikte yaşayış barış ve huzur içinde geçmiştir. O kadar ki Osmanlı Devleti'ne karşı zaman zaman haksız iddialar ileri süren Batı'da bile, "*Osmanlı Barışı*" ifadesi kullanılır. Ancak XIX. Yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devleti için artık gerileme, hatta dağılma dönemi başlamıştır. Bu sebeptendir ki Osmanlı'nın bu dönemi dağılmakta olan devleti toparlamaya çalışmakla geçmiştir³.

Şark Meselesinin gündeme geldiği XIX. Yüzyılın başından itibaren devlet, bir taraftan dışarıda savaşlarla, diğer taraftan azınlıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Hristiyan azınlıklar, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında önemli rol oynamıştır. XX. Yüzyılın başlarında arka arkaya gelen savaşlar, Osmanlı Devleti'nin parçalanmanın eşğine taşırken, azınlıklar da emellerine ulaşmak için iş birliği yapmaktan geri durmadılar. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde hesap yapan büyük devletler de, Osmanlı idaresi altındaki azınlıkları, kendi menfaatleri için kullanmıştır⁴. I.Dünya Savaşı ve sonrasında azınlıkların devlete karşı tutumu, gizli dernekler kurmak, düşmanla iş birliği yapmak ve daha da ileri giderek açıktan açığa silahlı mücadeleye girişmek şeklinde ortaya çıkmıştır. Türk milletinin varlık mücadelesi verdiği Millî Mücadele yılları ise azınlıkların, çok az istisnalar dışında, Anadolu'daki Türk varlığına karşı düşmanca davranışlar sergiledikleri bir süreci kapsar⁵.

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği AD., m.sari@hotmail.com
ORCID iD:0000-0003-2452-4637

² Dr., MEB Öğretmen, muttalip_42@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-1184-2345

³ Yavuz Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", *Yeni Türkiye*, 2000/32, S 32, s. 397.

⁴ Salahi R. Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü", *Bellekten*, C 49, S 195, s.653.

⁵ Nuri Köstüklü, "Millî Mücadele'de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları", *ATAM*, Temmuz 1989,

silcilerin raporlarını etkilemek için nüfus çok göstermeyi hem de Yunan ordusuna katılarak arzulanı zafere ulaşmayı amaçlamışlardır. Yunan işgaline kadar Türklerle barış içerisinde yaşayan yerli Rumlar, firari Rumların da gelişile bir tutum değişikliği içerisinde girmişler ve bölgede inanılmaz boyutlara ulaşan vahşet icra etmişlerdir.

Yunan işgalinden önce veya işgal esnasında her türlü Yunan propagandası, casusluk, hırsızlık vb. faaliyetlerde bulunan Rumlardan bir kısmı akıbetlerinden endişe ederek Yunanlıların çekilişle birlikte gitmişler; geriye kalıpta bunları işleyenler ise mahalli mahkemelerde yargılanarak cezalandırılmışlardır.

İşgalle birlikte Yunanlılara her türlü desteği sağlayan Rumlar, işgalin devam ettiği bir ortamda güvenlik problemi nedeniyle cephe gerisine sevk edilmişlerdi. İç bölgelere sadece Rumlar gönderilmişti. Ancak savaş ortamından huzursuz olan Nazillili Musevilerde gönüllü olarak Denizli'ye hicret etmişlerdir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen alınan tedbirler sayesinde düşmana yardım edenlere bile Türkler, insanlığın, merhametin ne demek olduğunu öğretmişlerdir.

KAYNAKLAR

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DH. EUM. 3.şb.6/101

DH. İ. UM. EK. 881/1-342

DH. KMS. 50/3

DH. KMS. 52-3/73

DH. ŞFR. 509/27

DH. ŞFR. 518/35

DH. ŞFR. 530/89

DH. ŞFR. 533/68

DH. ŞFR. 79/94

DH. ŞFR. 562/40

DH. ŞFR. 595/10

DH. ŞFR. 599/134

DH. ŞFR. 100/143

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 272.11.13.42.17

BCA, 272.11.13.43.17

ATASE Arşivi

Kutu:2, Gömlek: 2, Belge: 2-1

Kutu: 11, gömlek: 32, belge: 32-4

Kutu: 11, gömlek: 48, belge: 48-1

Kutu: 31, gömlek: 113, belge: 113-1

Kutu: 37, gömlek: 148, belge: 148-1

Kutu: 84, gömlek: 104, belge: 104-4/6 ve 8

Kutu:84, gömlek: 104, belge: 104-13

Kutu:93, gömlek: 86, belge: 86-1

Kutu: 93, gömlek: 86, belge: 86-2

Kutu: 93, gömlek: 86, belge: 86-2/2

Kutu: 93, gömlek: 86, belge: 86-3

Kutu: 93, gömlek: 86, belge: 86-3/2 ve 4

Kutu: 93, gömlek: 86, belge: 86-4/2

Kutu: 93, gömlek: 90, belge: 90-9/ 10/ 11 ve 12

Kutu: 93, gömlek: 90, belge: 90-17 ve 18

Kutu: 94, gömlek: 2, belge: 2-1

Kutu: 122, gömlek: 74, belge: 74-1

Kutu: 432, gömlek: 65, belge: 65-1
Kutu: 660, gömlek: 129, belge: 129-1

Salnameler

Hicri 1326 (1908) Aydın Vilayet Salnamesi

Şer'îye Sicilleri

Çine ŞS 180, H. No: 22, s.(yok)
Çine ŞS 235, H. No: 72, s. 19
Söke ŞS 233, H. No: 6, s. 5
Söke ŞS 249, H. No: 93, s. (yok)
Söke ŞS 256, H. No: 144, s. 20
Söke ŞS 276/2, Hüküm No: 74, s. 90
Söke ŞS 276/2, Hüküm No:70, s. 88
Söke ŞS 276-2, Hüküm No: 73, s. 90
Söke ŞS 276-2, Hüküm No: 75, s. 90
Söke ŞS 282, H. No: 117, s.107

Kitap ve Makaleler

AKER, Şefik, **57.Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1919-1920)**, ATASE Yayınları, Ankara, 2006.
BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, C. VI, İstanbul, 1997.
BUĞDAYCI, Aslan, **Milli Mücadele'de Nazilli (1919-1922)**, Nazilli, 1996.
ÇAKMAK, Zafer, **Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)**, Yeditepe Yay. İstanbul, 2007.
ERCAN, Yavuz, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", **Yeni Türkiye**, 2000/32, s. 39-406.
GÖKBEL, Asaf, **Aydın Milli Mücadelesi**, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964.
GÜLSOY, Ufuk, **Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
JAESCHKE, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, TTK, Ankara, 1989.
KARPAT, H. Kemal, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.
....., "Milli Mücadele'de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Temmuz, 1989, C V, S 15, s. 665-690.
ÖZDEMİR, Mustafa, "1.Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devletleri Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, İzmir, 2008, C VI, S14, s. 27-40.
SONYEL, R. Salahi, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkları Rolü", **Belleten**, C .49, S. 195, s.647-656.
TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923))**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.
ÜLKER, Necmi, "Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilayetinin Nüfusuna Dair Bir Belge", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, İzmir, 1990, C. V, s. 23-39.

MİLLÎ MÜCADELE'DE DENİZLİ'NİN AYDIN KUVAYİMİLLİYESİ İLE İLİŞKİLERİ

Ercan HAYTOĞLU¹

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'ni işgallere açık bir hale getirirken, Paris Barış Konferansı'ndan Yunanlıların Batı Anadolu bölgesine yerleşmeleri yönünde karar çıkarılması halkın endişelerini artırmıştır. Mondros Mütarekesi'nin uygulanmaya başlaması bütün yurttan millî cemiyetlerin kurulmasına yol açmış, İzmir'de de Müdâfaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti kurulmuştur.

Nurettin Paşa'nın İzmir Valiliği'ne getirildikten sonra İzmir Müdâfaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ile bağlantı kurması, cemiyetin İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa ve Balıkesir vilayetlerini temsil edecek delegelerin katılımı ile İzmir'de kongre toplanması kararının alınmasını sağlamıştır. Kongre, Nurettin Paşa'nın destekleriyle vilayetlerden müftü, belediye reisleri ile her kazadan iki ve livalardan üç delegenin İzmir'e gelmesiyle 17 Mart 1919'da toplanmıştır². Kongre dönemindeki en önemli faaliyetlerden biri, il ve ilçelerden gelen delegelerin gruplar halinde İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın makamına götürülerek, Paşa tarafından ihtiyaç halinde direnme örgütlerinin çekirdeklerini kendi il ve ilçelerinde kurmaları için tavsiye almaları olmuştur³. 17-19 Mart 1919 tarihlerinde faaliyet gösteren kongrede, Yunanlılara karşı izlenecek siyaset ile İzmir'in işgali yönünde yapılacak bir girişime silahla karşı koymanın ilk somut işareti verilmiştir⁴.

¹ Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ehayt@pau.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5910-6617

² Celal Bayar, **Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş**, Sabah Kitapları, C.5, İstanbul 1997, s.145. Bu kongreye 37 belediye başkanı ile 37 müftü olmak üzere 165 delege katılmıştır. Ali Sarıkoyuncu, **Milli Mücadele'de Din Adamları I**, (Ahmet Hulusi, Mehmet Rifat, Hacı Tefvik ve Abdurrahman Kamil Efendiler), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1997, s.75.

³ Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Hür yayın, İstanbul 1981, s.160, Sarıkoyuncu, **Milli Mücadele'de Din Adamları I**, s.76.

⁴ Veysi Akın, **Milli Mücadele'de Sarayköy**, Denizli 2001, s.10.

Denizli'nin Kuvayımilliyeye hareketinin oluşumunda ve gelişiminde önemli bir yer edinmesinin arkasında, Denizli'nin mülki ve askerî yetkililerinin samimi gayretleri yanında, toplumu harekete geçirme yönünde en başta Müftü Ahmet Hulusi Efendi ile ilçe müftüleri ve eşraftan kişilerin varlığı da önemli etki yapmıştır.

Denizli Kuvayımilliyesi, Aydın ve Nazilli'ye verdikleri destek ile Yunan Birliklerinin Denizli'ye doğru ilerleyişlerini yavaşlatma ve durdurma yönünde 22 Haziran 1919'a kadar başarı sağlamıştır. Bu dönemde Denizli'deki millî oluşum cepheyi askerî, aynı, nakdi ve insani açıdan olmak üzere sürekli takviye etmiştir.

Denizli başlangıçtan itibaren iyi bir örgütlenme sağlayarak, Aydın cephesinin kurulmasında ve kurulan cephenin yaşatılmasında önemli katkılar yapmıştır.

Cepheye yaptıkları katkı sadece askerî açıdan olmayıp, Aydın ve Nazilli bölgesinden içeriye yapılan göçlere de sahne olan Denizli, Millî Mücadele Dönemi'nde yaşanan güçlüklerde dikkate alınırsa bu göçmenlerin barındırılması ve beslenmesi yönünde zor şartlarda destek sağlamaya çalışmıştır. Aydın ve Nazilli'den Denizli'ye getirilen Rumlarında mücadele için de Denizli'de barındırılmaları sağlanmıştır.

KAYNAKLAR

- AKA, İsmail- GÜNAY, Vehbi- TELCİ, Cahit, **Türk İstiklal Harbi Başında Millî Mücadele Süvari Yüzbaşı Ahmed**, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.
- AKANDERE, Osman, AKCAN, Erol, "Millî Mücadele Dönemi'nde Demirci Mehmet Efe ile Denizli Mutasarrıfı Faik Bey Arasındaki İlişkiler", **Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu**, 6-7-8 Eylül 2006, Cilt 1, Denizli 2007.
- AKER, M. Şefik, **İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidali**, 104 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı, 1 Mart 1937, Yıl:11, Sayı:45, Cilt I, İstanbul 1937.
- AKER, M. Şefik, **İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidali**, 105 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı, 1 Haziran 1937, Yıl:11, Sayı:46, Cilt II, İstanbul 1937.
- AKER, M. Şefik, **İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidali**, 106 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı, 1 Eylül 1937, Yıl:11, Sayı:47, Cilt III, İstanbul 1937.
- AKIN, Veysi, "Babadağ(Kadıköy) ve Çevresinde Millî Mücadele", I. **Babadağ Sempozyumu**, (1-2-3 Aralık 1999), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- AKIN, Veysi, "Nazilli Cephesi'nde Sarayköy Müfrezesi", **Millî Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri**, (Panel:16 Aralık 2005), Aydın Tarih Grubu Yayını:3, Editör: Mehmet Başaran, Aydın 2006.
- AKIN, Veysi, **Millî Mücadele'de Sarayköy**, Denizli 2001.
- AKKOYUN, Turan, "Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin Bazı Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın Teşekkürü", **Tarih İncelemeleri Dergisi** VI, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir 1991.
- AKKOYUN, Turan, **İstiklal Savaşında Aydın Kuva-yı Milliyesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir 1988.
- ALBAYRAK, Mustafa, **Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919 - 2 Ağustos 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998.
- APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK yayını, Ankara 1990.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt I, (1920-1927) Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Ankara 1984.
- AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Yayınevi, İzmir 2005.
- AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketi**, Kültür Bakanlığı yayını, 3.Baskı, Ankara 2002.
- AYIŞIĞI, Metin, "Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi", **Türkler**, C.15, Ankara 2002.
- BAŞARAN, Mehmet, "Kuva-yı Milliye Dönemi Demirci Mehmet Efe'nin Faaliyetleri", **Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu**, 6-7-8 Eylül 2006, Cilt 1, Denizli 2007.
- BAŞARAN, Mehmet, **Millî Mücadele'de Çine Heyet-i Milliyesi (1919-1920)**, Aydın 2006.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Millî Mücadeleye Gidiş, Sabah Kitapları, C.6, İstanbul 1997.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Millî Mücadeleye Gidiş, Sabah Kitapları, C.5, İstanbul 1997.
- BELEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara 1983.

- BİLDİRİCİ, Yusuf Ziya, "Millî Mücadele'de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin Çalışmaları", **Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu**, 6-7-8 Eylül 2006, Cilt 1, Denizli 2007.
- BUĞDAYCI, Aslan, **Millî Mücadele'de Nazilli, 1919-1922**, Nazilli 1996.
- CURA, Bilal, "Demirci Mehmet Efe'nin Nazilli'de Kuvayımilliyeli Faaliyetleri", **Millî Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri**, (Panel), Aydın Tarih Grubu Yayını:3, Editör: Mehmet Başaran, Aydın 2006.
- DAYI, Esin, **Nazilli Kongreleri (1919)**, Atatürk Üniversitesi Yayını, No: 866, Erzurum 1998.
- ESKİCİOĞLU, Osman, "Ahmet Hulusi Efendi'nin Şahsiyeti ve Faaliyeti Hakkında Bazı Tespitler", **Millî Mücadele'de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu**, 24-25-26 Haziran 1992, Türk Ocakları Denizli Şubesi, Denizli Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi, C.VI, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Ankara 1974.
- GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücadele'de Aydın**, Aydın 1964.
- GÜNEŞ, Günver, "Yunan İşgali'nin Nazilli ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", **Millî Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri**, (Panel: 16 Aralık 2005), Aydın Tarih Grubu Yayını:3, Editör: Mehmet Başaran, Aydın 2006.
- HAYTIOĞLU, Ercan, "Müftü Ahmet İzzet Efendi (Çalgüner) ve Millî Mücadele'de Çal", **Çal Sempozyumu**, 01-03 Eylül 2006, Çal Yöresi Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği yayını:3, Denizli 2007.
- İlçemiz Bekilli 1998**, Bekilli Kalkınma ve Dayanışma Derneği.
- JAESCHKE Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, TTK yayını, Ankara 1989.
- KAPTAN, Şükrü Tekin, **Türk Kurtuluş Savaşında Denizlili Önderler**, Cilt 2, Denizli-2000.
- KOCATÜRK, Utan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, TTK Yayını, 2.Baskı, Ankara 1988.
- KODAL, Tahir, Atatürk Döneminde Denizli (1923-1938), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara 1996.
- KODAMAN, Bayram – BABACAN Hasan, **Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı ve Isparta'da Millî Mücadele İle İlgili Belgeler**, Süleyman Demirel Üniversitesi, AİT Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Göltaş Kültür Dizisi:6, Yeni Matbaa, Isparta 1988.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 1999, s.51-54.
- KURAN, Ercüment, "Millî Mücadele'de Aydın ve Nazilli Cephesi", **Merkez Efendi Sempozyumu**, 27-29 Haziran 1988, Türk Ocağı Denizli Şubesi yayını No:1, Manisa.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını Ankara 1990.
- ÖZKAYA, Yücel, **Millî Mücadele'de Ege Çevresi**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1994.
- PEKER, Ethem, Millî Mücadele Yıllarında Denizli ve Civarındaki Kuvayımilliyeli Faaliyetleri, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Denizli 1998.
- SARIKOYUNCU, Ali, "Millî Mücadelede Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi", **Millî Mücadele'de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu**, 24-25-26 Haziran 1992, Denizli.
- SARIKOYUNCU, Ali, **Millî Mücadele'de Din Adamları I**, (Ahmet Hulusi, Mehmet Rifat, Hacı Tevfik ve Abdurrahman Kamil Efendiler), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1997.
- SELEK, Sabahattin, **Millî Mücadele** (Ulusal Kurtuluş Savaşı), Örgün Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul 2002.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", **Türkler**, c.15, Ankara 2002.
- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Hür yayını, İstanbul 1981.
- TEKELİ, İlhan - İLKİN Selim, **Ege'deki Sivil Direniş'ten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK Yayını, Ankara 1989.
- TOKAT, Emin Aslan, **Millî Mücadele'de Sarayköy Hatıralarım**, İstanbul 1995.
- TOKER, Tarhan, **Kuvayımilliyeli ve Millî Mücadele'de Denizli**, Denizli Sanayi Odası yayını:3, Denizli (Basım tarihi verilmemiş).
- TÜRKMAN, Saim, "**Kuvayımilliyeli'nin İaşe İkmali ve Heyeti Temsiliyenin Kaynakları**", Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Cilt:6, Sayı:22, Kasım 1998.
- TÜTENK, Ahmet Akif, **Millî Mücadele'de Denizli**, Denizli Öğretmen Yardımlaşma Derneği Yayın No:1, İzmir 1949.

BATI ANADOLU'DA KUVAYİMİLLİYE'NİN LOJİSTİĞİ

Cihan ÖZGÜN¹

GİRİŞ

Lojistik, kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, hizmetin ve bilgi akışının çıkış noktasından varış noktasına kadar taşınmasının etkili ve verimli bir biçimde planlanması ve uygulanmasıdır. Lojistik, doğru ürünü, doğru zamanda, doğru yere hasarsız bir şekilde ulaştırmayı hedeflemekte, bu çerçevede ürün ya da hizmetler için önemli bir “değer yaratıcı faaliyet” olarak değerlendirilmektedir. “Lojistik yönetimi”, doğru ürünü, doğru zamanda, doğru yere hasarsız bir şekilde ulaştırmayı hedeflemekte, bu bağlamda ürün ya da hizmetler için önemli bir “değer yaratıcı faaliyet” olarak değerlendirilmektedir².

Askerî anlamda “lojistik” terimi geniş bir içeriğe sahip olmakla birlikte “sevkiyat noktası/noktaları ile teslimi ya da daha fazla taşıma türü kullanılarak gerçekleştirilen taşımaya ilişkin konsolidasyon, depolama, elleçleme, paketleme veya dağıtım olduğu kadar, ilave işlemler ve danışmanlık dahil tüm hizmetler ile eşyanın gümrük beyanının yapılması, sigortalanması, kıymetli evrakın hazırlanması ve ödemenin tahsilatı gibi işlemleri de kapsayan hizmetler zincirini ifade etmektedir. Sunulan hizmetlerin esnekliğinin sağlanması amacıyla dış kaynak kullanımına da gidilebilir”. Modern anlamda lojistik, tüm bu faaliyetlerin planlı ve bütünleşmiş biçimde gerçekleşmesini amaçlayan bir yönetim çerçevesini gerektirir³. Askerî anlamda lojistikte temin, taşıma ve gereksinimlerin karşılanmasına yönelik faaliyetler büyük önem taşımaktadır. Fiziki koşullar, iklim, işe ve mali kaynaklar da lojistikte ayrıca öneme sahip diğer etkenler arasında yer almaktadır. Yakıt, cephane, yiyecek, giyecek ve benzeri askerî iklim ve işenin tahmini, planlanması, uygulanması, nakliyesi, bilgi akışının sağlanması, depolanması, kontrol altında tutulması ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin hizmetlerin bütünü ifade etmektedir.

¹ Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, cihan.ozgun@ege.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8337-5876

² Okan Tuna, “Türkiye İçin Lojistik ve Denizcilik Stratejileri: Uluslar arası ve Bölgesel Belirleyiciler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2001, s. 208- 209.

³ Muazzez Babacan, **Lojistik Sektörünün Ülkemizdeki Gelişimi ve Rekabet Vizyonu**, Dokuz Eylül Üniversitesi- İzmir Meslek Yüksekokulu Pazarlama Programı, 2005, s. 9.

tedarik edilmiştir. Soğutma sistemleri olmadığından tuzlama ya da kavurma şeklinde kısa süreli depolama gerektiren ve mahalinde günlük kesilip tüketilmek zorunda olduğu için et ihtiyacı da canlı hayvan şeklinde tedarik edilmiştir. Zaman zaman lojistik bağlantının geri hizmetlerde ulaşım güçlüğüne neden olması, maliyetin artması gibi faktörlere bağlı olarak bazı sorunların da yaşanmasına fırsat vermiştir. Örneğin Muğla'dan Aydın'a develerle gönderilen erzak pahalıya mal olduğu için, Muğla'dan tedarik edilerek Aydın'a gönderilecek olan bir aylık erzakın yerinde satılarak parasının gönderilmesiyle elde edilen gelirle en azından dört aylık iaşenin temin edilebilmesinin mümkün olduğunun bildirilmesi bu bakımdan hayli önemli bir ipucudur

Kuvayımilliyecilerin devamlı hareket halinde bulunmaları sabit bir barınma yerleri veya kışlalarının olmasını çoğu zaman engellemiştir. Düşmanla çatışma olmadığı zamanlarda cephe yakınlarındaki köy, kasaba ve çiftliklerde konaklayan Kuvayımilliyeciler köylerde barınma imkânı bulmuşlardır. Kuvayımilliyeciler tek tip giysi giymemekle birlikte giysilerinde genellikle rütbe gösteren işaretler de olmamıştır. Lojistik anlamda Kuvayımilliyecilerin giyecek ihtiyaçları çoğu zaman, Nazilli'de kurulan bir kundura imalathanesi ve bir terzihane veya Heyet-i Merkeziyenin levazım şubesi aracılığıyla karşılanmıştır. Cephelelerde özellikle ihtiyaç duyulan yağmurluk ya da çeşitli kumaşların çoğu zaman İstanbul'dan kaçırılarak Kuvayımilliyeciler'e ulaştırıldığı da anlaşılmaktadır. Bunun da Harbiye Nezaretinin Hilal-i Ahmer vasıtasıyla el altından gönderdiği yardımlar aracılığıyla yapılması önemli bir ayrıntıdır. Cephe gerisinde yaşanan sağlık sorunlarına da seyyar hastaneler, karantina, geçici doktorlar gibi yetersiz koşullar içinde çözüm aranmaya çalışılmıştır.

Yerel eşrafın mal ve para yardımları, baskınlar sonrası ele geçirilen ganimetler, "bedel-i nakdiler", halktan alınan mal ve para bağışları, gümrük vergileri, salma, fidye vb. kaynaklar, Moskova ya da Hint Müslümanlarından gelen yardımlar Kuvayımilliyecilerin finansal anlamda lojistik kaynağını oluşturan en temel unsurlar olmuştur.

Bu bakımdan Kuvayımilliyecilerin hareketinde lojistik desteğin halkın öz gücüne dayandığı söylenebilir. Kuvayımilliyecilerin hareketi, sadece silahlı-sivil direnişin sağlanmasıyla değil aynı zamanda halkın işgallere karşı uyarılması ve bilgilendirilmesi, cephe gerisindeki lojistik desteğin kısmen de olsa düzenli bir şekilde sağlanması ve sağlık işlerinin yetersiz koşullar içinde önemle yürütülmesi sayesinde başarıya ulaşmıştır. Askerî ikmal ve iaşe maddelerinin önceden planlanıp stoklanamaması dolayısıyla Kuvayımilliyecilerin lojistik ikmalinin akıcı ve planlı olduğu söylenemese de amacına ulaştığı da kuşkusuz tarihi bir gerçektir.

KAYNAKLAR

Arşivler

ATASE ARŞİVİ

ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 1, G. 44, 4. 11. 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 4, G. 706, 19 Temmuz 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 1, G. 179, 22. 8. 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K: 25; G: 70; B: 70-1; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 1, G. 103, 12. 11. 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 3, G. 542, 10 Nisan 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 1, G. 82, 1- 2. 11. 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K: 1; G: 81, 01-02. 11. 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K: 1; G: 81, 02.11.1336.; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 4; G. 730, 27 Temmuz 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K: 1; G: 128, 11. 11. 1336; ATASE, Yörük Ali Efe Evrakı, K. 4, G. 838, 30 Mart 1336.

Kitap ve Makaleler

AHMED, Süvari Yüzbaşı, **Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele**, (Yayına Haz İsmail Aka vd.), İzmir, 1993.

AKER, M. Şefik, **İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, Cilt II, Ankara, 1937.

AKŞİN, Sina, "Çerkez Ethem Nasıl Hain Olabildi?", **Kuvayımilliyecilerin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu- I**, İzmir, 2010.

- ALBAYRAK, Mustafa, **Millî Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Ağustos 1919- 2 Ağustos 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara, 1990.
- AYDINEL, Sitki, **Güneybatı Anadolu'da Kuvayimillîye Harekâtı**, Ankara, 2002.
- AYHAN, Bünyamin, "Kuva-yı Millîyenin Propaganda Gazetesi: İzmir'e Doğru", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı. 20, 2008.
- AYIŞIĞI, Metin, "Mütareke Döneminde Harbiye Nezareti ile Kuva-yı Millîye Arasındaki İlişkilere Dair Bazı Belgeler", **Kuvayimillîye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu- I**, İzmir, 2010.
- BABACAN, Muazzez, **Lojistik Sektörünün Ülkemizdeki Gelişimi ve Rekabet Vizyonu**, Dokuz Eylül Üniversitesi- İzmir Meslek Yüksekokulu Pazarlama Programı, 2005.
- BAŞARAN, Mehmet, "Aydın'ın İşgalinde Heyet-i Millîyelerin Sağlık Sorunlarına Bakışı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V/ 12, Bahar- 2006.
- BİLGİ, Nejdî, "Direniş Fikrinin örgütlenmesi ve Manisa Müftüsü Alim Efendi", **Kuvayimillîye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu- II**, İzmir, 2010.
- DURAN, Tülay, "Akşehir- Kütahya Kuva-yı Millîyesi Hakkında Mustafa Kemal'e Gönderilen Bir Rapor", **Belgelerle Atatürkçü Düşünce**, (30), İstanbul, Ağustos/ 1987.
- ERCAN, Yavuz, "Kuva-yı Millîye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerinde Bir Tahlil", **İkinci Askeri Tarih Semineri- Bildiriler**, Ankara, 1985.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, "Millî Mücadele Döneminde Burdur (1919- 1922)", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 27, Bahar/ 2010.
- GÜNEŞ, Günver, "Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş Örgütlenmesi: Heyet-i Millîyeler", **Kuvayimillîye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu- II**, İzmir, 2010.
- İLGÜREL, Mücteba, "Akbaş Cephaneliği Baskını", **Tarih Dergisi**, Özel Sayı 33., 80/81.
- KAYA, Erol, "Millî Mücadele'de İzmir'e Doğru Gazetesi", **Turkish Studies**, (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume) 3/1, Kış- 2008.
- KESKİN, Mustafa, **Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadele'ye Yardımları (1919- 1923)**, Kayseri, 1991.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, 1990.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Ankara, 1990.
- ÖZALP, Kazım, **Millî Mücadele 1919- 1922**, Ankara, 1971.
- ÖZGENÇ, Aylin, **Aydın ve Civarında Millî Mücadele ve Efelerin Faaliyetleri**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2001.
- ÖZGİRAY, Ahmet, "Akhisar'daki İngiliz Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı P. Hadkinson'un Yunan İşgal Bölgesi'ndeki İzlenimleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, İzmir, 1993, 3/1.
- ÖZKAYA, Yücel, "İstiklal Savaşı'nda Türk Halkının Kuva-yı Millîye'ye ve Milli Ordu'ya Katkıları", **İkinci Askeri Tarih Semineri- Bildiriler**, Ankara, 1985.
- ÖZKURT, Fatih, **Yörük Ali Efe- Millî Mücadelenin Gizli Kahramanı**, Aydın, 2010.
- ÖZÜÇETİN, Yaşar- DAĞISTAN, H. Mehmet, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Millîye", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, IX/ 20- 21, Bahar/ Güz, 2010.
- PANCAR, Emine, "Aydın Cephesi Kuva-yı Millîyesi İçin Yürütülen İş ve İkmal Faaliyetleri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. 21, Sayı: 2, 2011.
- SARI, Buket, "Alaşehir Kongresi'nin Basına Yansımaları ve İbrahim Tahtakılıç'ın Alaşehir Kongresi'ndeki Faaliyetleri", **Kuvayimillîye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu- II**, İzmir, 2010.
- TANTAY, Ayfer, "Millî Mücadele Yıllarında İzmir'de Etkili Olan Başlıca Bulaşıcı Hastalıklar (Emraz-ı Sariye)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VI/ 15, Güz, 2007.
- TEKELİ, İlhan - İLKİN, Selim, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey**, Ankara, 1989.
- TEMEL, Mehmet, "Kuva-yı Millîye Döneminde Milas- Bodrum'da Eşkışalık ve Çetecilik", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 27, Bahar/ 2010.
- TEZCAN, Cezmi, **Tekâlif-i Harbiye ve Tekâlif-i Millîye Örneklerinde Savaş Dönemleri Mali Politikaları**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.
- TUNA, Okan, "Türkiye İçin Lojistik ve Denizcilik Stratejileri: Uluslar arası ve Bölgesel Belirleyiciler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2001.
- Türk İstiklal Harbi II**. Cilt Batı Cephesi I. Kısım, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1999, s. 133.
- ÜNAL, Muhittin, **Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, İstanbul, 2002.
- YILDIZ, Özlem, "Kuva-yı Millîye'nin Sosyal ve Ekonomik Temelleri", **Kuvayimillîye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu- I**, İzmir, 2010.

MÜTAREKE VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ AYDIN'DA BASIN HAYATI

Günver GÜNEŞ¹

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmış, bu mütarekenin 7. maddesine dayanarak savaşı kazanan ülkeler başta İngiltere olmak üzere Fransa ve İtalya 1 Kasım 1918'den itibaren pek çok önemli merkezi ve stratejik noktaları işgal etmişlerdir. Bu önemli olay iç politikada iktidarın devrilmesi, yeni bir hükûmetin kurulması, Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesi gibi sonuçları doğurmuştur. 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından İzmir'e asker çıkarıldı 19 Mayıs 1919'da Atatürk'ün Samsun'a çıkmasıyla Anadolu kurtuluş hareketi'nin ilk adımının atılması, daha sonra Osmanlı Parlamentosunca Misakımillî'nin kabul ve ilan edilmesinin ardından İtilaf Devletleri askerleri tarafından 16 Mart 1920 günü İstanbul'un resmen işgaline neden olmuştur. İstanbul'un işgali üzerine bir tarafta Mondros, Sevr ve İzmir'in işgali olaylarını dikkatle ve ilgiyle izleyen işgallere karşı tepkili özgürlük ve bağımsızlık yanlıları ile diğer tarafta bu harekete karşı çıkan padişah ve saray yanlısı, işgalleri olumlu karşılayan işgallere direnen Kuvayımilliye'yi ihanetle suçlayanlar ortaya çıkmıştı bu görüntü şüphesiz ülkeyi böldüğü gibi, ülkede yaşayanları da taraf olmak durumunda bırakmıştı.

1918-1923 yıllarını kapsayan bu dönemde biri halk desteğini yitirmiş merkezi İstanbul'da olan Osmanlı Hükûmeti ile diğeri Anadolu hareketinin merkezi haline gelen Ankara'da çalışmalarına başlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyet gösteriyordu. Osmanlı Hükûmeti işgal kuvvetleriyle iş birliği yapmakta, Ankara Hükûmeti ise ülkenin bağımsızlığı için Kurtuluş Savaşını yürütmekteydi. Bu karmaşık ortamda basın'da işgallere bakış açıları fikir ve düşünceleri çerçevesinde İstanbul ve Anadolu basını olmak üzere gruplaşmıştı.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ggunes65@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4255-5288

tenin 21 Nisan 1922 tarihine kadar çıkan sayılarından ancak 78 ve 112 sayılı nüshalarına ulaşılabilmektedir. 112 no'lu sayıda gazetenin adı “*Anadolu’da Işık*” a çevrilmiştir. 1940’lı yıllarda gazetenin sadece yukarıdaki sayıları Rıfki Ulusoy’da bulunuyordu.¹¹ Işık, Söke’nin ilk mahalli gazetesidir. Gazete 1920’li yıllarda Söke’de Polis Karakolu’nun yanında bulunan Kambur Köprübaşı’ndaki bir hanın odasında basılıyordu. Işık gazetesi 1922 yılında İzmir’e taşınmıştır.¹²

Büyük bir olasılıkla Söke’nin Yunan işgaline Nazilli’ye göre daha geç uğraması Işık’ın Aydın İli’ne göre daha uzun ömürlü olmasının nedeni olarak görülebilir.¹³

Ulusal Bağımsızlık Savaşında, millî bütünlüğün sağlanması, halkın bir bayrak altında toplanması hususunda olağanüstü çaba gösteren Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına Anadolu basını ve zaman İstanbul basını kamuoyunun oluşması ve bilinçlenmesi bakımından büyük yardım sağlamıştır. Bu yardım kuşkusuz daha Meclis’in Ankara’da yeni açıldığı tarihlerde 1920 yılında Nazilli’de “Aydın İli” 1921 yılı ortalarında Söke’de yayınlanan “Işık” gazeteleri ile Aydın ilinden de sağlanmaya çalışılmıştır. 1922 Eylül’ünde zaferin kazanılmasıyla, hem Kuvayimilliyeye karşı Türkçe basın, hem de ayrılıkçı azınlık basını bir anda ortadan kayboldu. Böylece 1919’da kemalist Anadolu’da başlayan tek dilli, tek sesli basın ortamı, 1922 sonundan itibaren tüm Türkiye’ye yerleşmiştir.

KAYNAKLAR

Gazete ve Dergiler

Akış
Aydın İli
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,
Tarih Araştırmaları Dergisi

Kitap ve Makaleler

AKKOYUN, Turan, “Nazilli’nin Kurtuluşu ve İletişim Değeri”, **Kurtuluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli**, Edit: Sedat Kurnaz- Tuncay Ercan Sepetçioğlu- Arzu Özver, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2022, ss.327-339.
“Aydın”, **Yurt Ansiklopedisi**, C.II, İstanbul 1982.
BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım** c. VII, Baha Yayınevi, İstanbul 1968.
COŞAR, Ömer Sami, **Millî Mücadele Basını, İstanbul** (Tarihsiz).
ÇAĞBAYIR, Yaşar, **Söke**, İzmir 1989.
DAYI, Esin, **Nazilli Kongreleri (1919)** Atatürk Üniversitesi Yayını: 866, Erzurum 1998.
ÇELİK, Bilgin Çelik, Cumhuriyet Döneminde Aydın Basını, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, c.III, sayı. 8, yıl:1998, İzmir 1999.
GÜNEŞ, Günver, “Meşrutiyetten Cumhuriyet’e Aydın’da Basın Yayın Hayatı”, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, **Tarih Araştırmaları Dergisi** Cilt: XXVI, sayı: 41, Ankara Mart 2007.
İNÜĞÜR, M. Nuri, **Basın Yayın Tarihi**, D&R Yayınları, İstanbul 2005.
ÖZKAYA, Yücel, **Millî Mücadele’de Atatürk Ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara1989
ÖZTOPRAK, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara 1981.
TEKELİ, İlhan- İLKİN, Selim, “Aydın Cenup Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesinin Kongre Mukarreratıyla Nizamnamelerini Mübeyyin Risale Üzerine”, **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu Bildirileri 9-11 Eylül 1991**, Ankara 1996.
VARLIK, Bülent, “Mütareke ve Millî Mücadele Basını” **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.V, İstanbul 1986.

¹¹ “Işık Gazetesi” **Akış**, Yıl: 3, Sayı: 30, 30 Mart 1946, s.11.

¹² Yaşar Çağbayır, **Söke**, İzmir 1989, s.287.

¹³ Bilgin Çelik, Cumhuriyet Döneminde Aydın Basını, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.III, Sayı. 8, Yıl:1998, İzmir 1999, s.150.

MÜTAREKE VE İŞGAL DÖNEMİNDE AYDIN SANCAĞINDA EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI¹

Müslime Güneş²

MÜTAREKE VE İŞGAL ÖNCESİ DÖNEMDE AYDIN SANCAĞINDA EĞİTİM

İdaresi 1867 Vilayet nizamnamesi ile ülkenin yönetsel olarak bölünüşüyle vilayet merkezi İzmir olmuş ancak eyaletin adı Aydın vilayeti olarak kalmıştır. Buna göre Aydın vilayeti; İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli ve Menteşe olmak üzere 5 sancağa ayrılıyordu. Aydın Sancağı da Nefs-i Aydın, Nazilli, Bozdoğan, Çine ve Söke'yi içeriyordu. 1890 Aydın Vilayet Salnamesine göre nüfusu 205.577 kişinin yaşadığı Aydın'da nüfus açısından da bir çeşitlilik söz konusuydu. Bu rakamın 188.598'i Müslüman, 10.907'si Ortodoks Rum, 634'ü Ermeni, 114'ü Katolik yabancı, 2024'ü Musevilerden oluşmaktaydı. Sancakta bu dönemde 17'si ortaöğretim düzeyinde olmak üzere 73 okul vardı. Okullardaki 292'si kız olan toplam öğrenci sayısı da 2045'ti. Ancak Müslümanlar o dönemde yaşam biçiminin bir parçası olarak kız çocuklarını okula göndermezlerdi. Musevi okullarında da kız öğrencinin olmadığı Aydın'da, 102 öğrencili yalnız kızların gittiği Fransız Rahibe Okulu vardı. 1908 yılına gelindiğinde nüfus sayımlarındaki durumu ise şöyledir.³

Dinler	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	108.472	106.958	215.430
Hristiyan	12.618	14.327	26.945
Musevi	1.402	1.437	2.839
Genel Toplam	122.492	122.722	245.214

¹ Bu araştırma 2009 yılında İzmir'de İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen "Kuva-yı Milliye'nin 90 Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumunda bu başlıkta bildiri olarak sunulmuş 2010 yılında da Oktay Gökdemir'in editörlüğünde kitap bölümü olarak yayımlanmıştır. Makale güncel yayınlarla desteklenmiş yeni halidir.

² Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, mgunes68@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-9088-3390

³ "Aydın", *Yurt Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1982, s. 995.

işgalinden çok farklı seyreden Yunan işgali Batı Anadolu'da çok ciddi tahribata yol açtı; bundan eğitim kurumları da çokça nasibini almıştır. Aydın'daki eğitim kurumları Cumhuriyet dönemine Yunan işgali'nin yaratmış olduğu tahribat ve Osmanlı eğitim sisteminin eskimiş yapısından kısa sürede kurtularak yeni kimlikleriyle faaliyet geçmişlerdir.

KAYNAKLAR

Arşivler

- ATASE Arşivi, Kl 402,, Ds (13-7),E.2.
BOA, Dosya No: 39, Gömlek:34, Fon: DH. UMVM, 26/Z/ 1337.
BOA, Dosya No:46, Gömlek: 5, Fon: DH. UMVM, 14/CA/1338.
BOA, Dosya:68, Gömlek:10, Fon: DH. UMVM, 11/C/1338.

Kitap ve Makaleler

- AKYÜZ, Yahya, **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848–1940)**, Ankara, 1978.
AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayıncılık, 11.Baskı, Ankara, 2007
Aydın Erkek Sanat Enstitüsü 1952–1953 Albümü, Aydın 1953.
Aydın Vilayet Salnamesi 1308, 1310.
BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918–1922, Mütareke ve İşgal Döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.
BİNBAŞIOĞLU, Cavit, **Başlangıcından Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009.
BORAK, Sadi, **Hacı Süleyman Efendi**, İstanbul, 1974.
ÇELEBİ, Mevlüt, **Millî Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2002.
ÇOLAK, İsmail, **Kurtuluş Savaşının Eğitim Ordusu**, Kuva -yı İlmiye, İstanbul, 2008.
DEMİRAYAK, Saadettin, “Kuvayimilliyе'nin Aydın'da Doğuşu”, **Millî Mücadelede Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe**, Edit: Günver Güneş- Mehmet Başaran, Aydın Belediyesi Yayını, Aydın, 2009.
DÜRÜK, Bingül, **Sultanhisarlı Çocukların İşgal Anıları**, Nazilli 1992.
ERGÜN, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.
GÖLDAŞ, İsmail, **İstanbul İlkokul Öğretmenlerinin Grevi (1920)**, İstanbul, 1984.
GÜNEŞ, Günver, **Atatürk ve Aydın**, Aydın Ticaret Odası Yayını, Aydın, 2006.
GÜNEŞ, Günver, “ Millî Mücadele'nin Başlarında Heyet-i Milliyе'den Heyet-i Merkeziye'ye Nazilli'de Yerel Örgütlenme”, **Millî Mücadele'de Aydın ve Cepheleri 1, Millî Mücadele İçinde Nazilli Kongrelerinin Yeri ve Önemi**, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yayınları, İstanbul 2007.
GÜNEŞ, Müslime ve GÜNEŞ, Günver, “ Atatürk Döneminde Aydın'da Eğitim”, **Atatürk ve Cumhuriyet'e Armağan**, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları No: 30, Editörler: Günver Güneş ve Mehmet Başaran, Aydın, 2009.
GÜNEŞ, Günver, “Yunanistan'ın Aydın'ı İşgali ve İşgalin Bölgede Yarattığı Tahribat”, **Millî Mücadelede Yörük Ali Efe ve Aydın Sancağı**, Editörler: Günver Güneş ve Mehmet Başaran, Aydın Belediye Başkanlığı Yayını, Aydın, 2009.
GÜNEŞ, Müslime, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Aydın'da Eğitim”, **Aydın Aydın, Aydın Eski Eserler Sevenler Derneği Yayını, Aylık Tarih ve Kültür Bülteni**, Yıl:3, Sayı:36, (Ocak-Şubat), 2008.
İNAN, M. Rauf, “1920'lerde Türk Millî Eğitimi”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, İstanbul, 1983.
KAYA, Yahya Kemal, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, 4. Baskı, Ankara, 1984.
Maarif Salnamesi 1319,1320.
ÖZALP, Reşat ve ATAÜNAL, Aydoğan, “Millî Eğitimde Kongreler ve Şuralar”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, İstanbul, İstanbul 1983.
ÖZTÜRK, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1996.
PULLUKÇUOĞLU YAPUCU, Olcay, “Yunan İşgali Öncesi Aydın Sancağı'nın Sosyo- Ekonomik Yapısı”, **Millî Mücadelede Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe**, Editörler: Günver Güneş ve Mehmet Başaran, Aydın Belediye Başkanlığı Yayını, Aydın, 2009.
SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Mart, 2003.
SARIKOYUNCU, Ali, **Atatürk Din ve Din Adamları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2003.
SÖKMENSÜER, Cevat, **Millî Mücadelede Aydın-Nazilli Cephesi, Kahraman Subaylarımız ve Zeybekler**, Karınca Matbaacılık, Tarihsiz, İzmir.
SU, Kamil, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir Vilayeti)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, C. II, Kısım: 1, Ankara, 1965.
Yurt Ansiklopedisi, C. II, İstanbul 1982.
ZAIM, Feyza, **Ateşler İçindeydi Germencik**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007.

KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİNDE ATATÜRK'ÜN AYDIN'A İLİŞKİN YAZIŞMALARI (Nutuk, Söylev ve Demeçler Kapsamında)

Mehmet BAŞARAN¹

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI GELİŞMELER

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sonrasında Mondros Mütarekesi'ni imzalamaktaydı (30 Ekim 1918). İstanbul Hükümeti ve padişah/halife, bu mütarekeyi ağır koşullar içeren hükümler taşımasına karşın bir başarı olarak görmelerine ve göstermelerine karşılık, Antlaşmanın getirdiği olumsuz koşullardan etkilenen halk ve askerler, siyasi ve askerî alanda çalışmalara başlamıştı.

Nisan ayında Anadolu'ya geçmeye karar veren Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da bu düşüncesini gerçekleştirme olanağı bulmaktaydı. Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal kurtuluş savaşının eylemsel aşamasını yürürlüğe koymaktaydı. Mondros Mütarekesi sonrası kurtuluş çarelerinden olan bölgesel kurtuluş planlarını ulusal savaşıma çekmek için çalışmalarını yürütmekteydi.

Bu çalışmalarında ve düşüncelerinde Batı Anadolu ve Aydın önemli bir yer tutmaktaydı.

Mustafa Kemal'in 1919 yılı itibarıyla Anadolu'da önemli görevlerde bulunan kişilere gönderdiği telgraflar, politik haberleşmenin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Telgrafçılar, idareciler ve subaylar bu bilgileri gereken yerlere ulaştırıyor ve gelişimler sürekli izleniyordu².

Aydın cephesi ile ilgili gelişmeleri bu telgraf metinlerinden izlemeye çalışacağız.

Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktığı aşamada, ülkenin genel durumunu Nutuk'ta şöyle çizmektedir. "Osmanlı Devleti'nin dâhil olduğu grup, Harb-i Umumîde mağlûp olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır bir mütarekenâme imzalanmış. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta. Ordu'nun elinden esliha ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamları faaliyette.¹⁵

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, mbasaran@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9178-7117

² Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, Pozitif Yay., İstanbul 1995, s. 82-83.

İŞGALDEN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER

(12 Nisan 1920)'de "...Aydın cephesinde Yunanlıların taarruzları püskürtülerek bu cephe vaziyeti emin şekle girdiği..."⁹⁵ belirtilmesine karşın, 20 Haziranda Yunan ilerleyişi için izin alınmaktaydı⁹⁶. 23 Haziranda Aydın ve çevresinde çarpışmalar başlamakta, Şefik Bey, Köşk'te kalırken, Demirci Mehmet Efe Adagide Cephe Kumandanlığı emrine girer. Yörük Ali Efe Aydın cephesine gelir. Ancak çeşitli nedenlerle Yunanlılar karşısında başarı sağlanamaz.

Bunun yanında Kuvayımillîye önderleri arasında ayaklanmalar da baş göstermektedir. Örneğin, Demirci Mehmet Efe ve Çerkes Ethem ile hareket etmeye ve Ankara'yı dinlememeye başlamışlardır. Demirci Efe, Ethem Bey'le haberleştikten sonra özel bir durum aldı. Bu anlaşılır anlaşılmaz, güney cephesinde bulunan Refet Bey komutasındaki süvariler hemen Demirci Efe üzerine gönderildi. 15/16 Aralık 1920'de Dinar yakınında İğdecik köyünde bir gece baskını ile Efe'nin kuvvetleri dağıtılmış; kendisi beş on kişiyle kaçmış. Efe, çok sonra sığınarak bağışlanmıştı⁹⁷.

Bu gelişmelerle 2 Ocak 1921 tarihinde Kuvayımillîye müfrezeleri kaldırıldı. Bu müfrezeler düzenli ordu birliklerine katılacaktı.

KAYNAKLAR

- AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1992.
- AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1992.
- ATATÜRK, M. Kemal, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C. 2, Kaynak Yay., İstanbul (y.yk)
- ATATÜRK, M. Kemal, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt 3, Kaynak Yay., İstanbul (y.yk)
- ATATÜRK, M. Kemal, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt 4, Kaynak Yay., İstanbul (y.yk)
- ATATÜRK, M. Kemal, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt 5, Kaynak Yay., İstanbul (y.yk)
- ATATÜRK, M. Kemal, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt 6, Kaynak Yay., İstanbul (y.yk)
- ATATÜRK, M. Kemal, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt 7, Kaynak Yay., İstanbul (y.yk)
- ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk-Söylev**, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1986.
- ATATÜRK, M. Kemal, **Söylev III**, (Haz. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu), Cumhuriyet Kitapları Yay., İstanbul 2017.
- AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Kitabevi, İzmir 2000.
- AYDINEL, Sıtkı, **Kuva-yı Milliye Harekatı**, Vadi Yay., Ankara 1993.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Sabah Kitapları 54, İstanbul 1997.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, Cumhuriyet Gazetesi Cuma Kitapları, 2000.
- COŞKUN, Alev, **Kuvayımillîye'nin Kuruluşu, Kırmızı Kedi Yayınevi**, İstanbul 1996.
- Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize**, (Türkçeleştiren M. Sunullah ARISOY), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1987.
- GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücadelede Aydın**, Coşkun Matbaası, Aydın 1964.
- Hüsrev Gerede'nin Anıları**, (Haz. Sami Önal), İstanbul 2002.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988.
- ÖZKAYA, Yücel, **Millî Mücadelede Ege Çevresi I**, Cumhuriyet Gazetesi Cuma Kitapları, Nisan 2001.
- ÖZSOY, Osman, **Kurtuluş Savaşının Perde Arkası**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1993.
- SONYEL, Salahi, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995.
- STEİNHAUS, Kurt, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Pozitif Yay., İstanbul 1995.
- ŞARMAN, Kansu, "İstanbul'daki Kuvacı Paşalar", **Popüler Tarih**, Mayıs 2002, Sayı 21.
- Yurt Ansiklopedisi**, "Aydın", Cilt 2, İstanbul 1982.

⁹⁵ Atatürk, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, s. 288.

⁹⁶ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Kitabevi, İzmir 2000, s. 228.

⁹⁷ Atatürk, **Nutuk-Söylev**, s. 715.

CELAL BAYAR'IN AYDIN CEPHESİNDEKİ GELİŞMELERE DAİR MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUNDUĞU RAPOR¹

Bülent ÇUKUROVA ²

GİRİŞ

1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti Bursa şubesinde göreve başlayan Celâl Bayar, daha sonra bu Cemiyetin Bursa ve İzmir şubeleri genel sekreterliğini yaptı. İzmir'de "Halka Doğru" adıyla bir dernek kurarak, aynı adlı dergide Turgut Alp mahlasıyla iktisat yazıları yayımladı. Mondros Mütarekesi'nin imzalanışı sonrası İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmani Cemiyeti'ne katıldı. Halkı, olası İzmir işgaline karşı örgütlenme faaliyetlerinde bulunan Mahmut Celal Bey, İstanbul Hükûmeti'nin kendisini tevkif girişimi üzerine İzmir'den kaçarak, Aydın civarında Demirci Mehmet Efe ile buluştu ve Galip Hoca takma adıyla çalışmaya başladı. İşgalden sonra çalışmalarına devam ederek, Akhisar Millî Cephesi Alay Komutanlığı yaptı. 1919 sonunda yapılan seçimlerle Saruhan Mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a katıldı³. Mart 1920'de saray politikasını eleştiren ve işgalcileri yeren bir konuşması üzerine hakkında tutuklama kararı çıktı. Bir süre İstanbul'da saklandı ve Karakol Cemiyeti üyelerince Anadolu'ya kaçırıldı. Anadolu'ya geçen Bayar, Millet Meclisi'ne Bursa milletvekili olarak girdi⁴.

Sevgili Gazimiz ve Büyük Rehberimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine⁵;

Aydın harekât-ı milliyesi hakkında hülâsaten arz-ı malûmat etmekliğim emrini zat-ı fehimanelerinden şeref telâkki ettim. O zamana ait hayatımın icabı ve nam-ı müstearla yaşadığımın neticesi olarak kâfi

¹ Bu makale daha önce Atatürk Araştırma Merkezi Dergisinde yayımlanmıştır. Yazarın onayı ile yeniden yayımlanmaktadır. Bkz; Bülent Çukurova. "Celâl Bayar'ın Batı Anadolu'daki Faaliyetlerine İlişkin Bir Raporu" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Sayı: VII, Ankara 1991, ss. 347-365.

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

³ Bayar'ın ayrılmasından sonra Alay komutanlığına daha sonra şehit olan Hafız Hüseyin Bey getirildi.

⁴ 1920-1960 yılları arasında milletvekilliği yapan Mahmut Celal Bayar, 1921-1922 yıllarında İktisat Bakanlığı, 1924'de Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığı, 1937-1939'da Başbakanlık, 1950-1960 yıllarında Cumhurbaşkanlığı yapmıştır. İş Bankası ve Demokrat Parti'nin kurucusudur.

⁵ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A. III-15, D.16, F. 1-15.

YUNAN İŞGALİNİN AYDIN VE ÇEVRESİNDE YARATTIĞI TAHRİBAT

Günver GÜNEŞ¹

GİRİŞ

Kurtuluş Savaşı ve 1919-1922 yılları arasında yaşanan olaylar çoğu kez araştırmacılar tarafından siyasal ve askerî boyutlu olarak araştırılıp sunulmuştur. Yunan işgalinin özellikle Batı Anadolu Bölgesi'nde yarattığı tahribat, zulüm ve katliamlar genellikle anılarda, raporlarda ve istatistiklerde saklı kalmıştır. Kurtuluş Savaşı ile ilgili olarak yeni çalışmalar bu eksiği bir nebze ortadan kaldırma gayreti içinde buna karşılık hâlâ yerel ölçekte lokal çalışmalara ihtiyaç bulunuyor.

Yunan işgalinin en fazla tahribata neden olduğu Aydın Sancağında yaptığımız araştırmalar sırasında kayıtlarda yer almayan fakat sözlü tarih çalışmalarını sırasında karşılaştığımız tüyler ürpertici inanılmaz katliam olaylarını dinledik. Katliam yerlerini gördük. Çalışma alanımızı genişlettiğimizde söz konusu olayların sayısının daha da arttığına tanık olduk. İşgal süreci bile olsa medeniyet ve uygarlığın temsilcileri olarak Anadolu'ya gelenlerin insanlık dışı yüzleriyle karşılaştık. Bunları yazmanın çok kolay olmayacağını da biliyorum. O nedenle çalışmayı Ulusal Bağımsızlık Savaşının genel olarak anlatım şeklinden çıkararak, sadece Yunan işgali altında tek bir yörenin Aydın Sancağında yaşayan Türklerin yaşadığı zorluklar, çektikleri acılara yer vereceğim.

Unutulmamalıdır ki bir millet insan gibi yaşar ve yaşadığı olayları hafızalarında tutar. Milletlerin hafızaları tarihte ve tarihte geçirdikleri, iyi ve kötü olaylarla şekillenir. Türk Milletinin tarihinde de iyi günlerin yanı sıra acılarla dolu kötü günlerde olmuştur. Bunlardan biri de 1919-1922 yıllarında yaşanan Yunan işgalidir. Yunanlılar söz konusu dönemde ulusal emellerini gerçekleştirmek için emperyalist batılı devletlerinin de desteğiyle çıktıkları Batı Anadolu da Türk halkına karşı büyük bir yıldırma siyaseti izlemiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ggunes65@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4255-5288

turmak, bölgeye memur sevk etmek, haberleşme araçlarını aktif hale getirmek, asayiş ve güvenliği tesis etmek, yakılan, yıkılan yerleri yeni baştan inşa ve tamiri için topyekün seferber olunmuştur. Bu çaba ve gayret Cumhuriyetle birlikte modern Aydın'ın yaratılmasında itici bir güç oluşturmuştur.

Yunan işgali dönemin resmî kayıtlarına, belgelerine Yunan "işgal ve mezalimi" olarak yansımıştır. Yunan işgaline maruz kalmış tüm bölgelerde mezalimin izlerini görmek mümkündür. Aydın'ın işgalinden kurtuluşuna kadar geçen süreçte Yunan ordusunun katliamlarına, zulmüne her ortamda tanık olunmuştur. Yunan işgali bu nedenle Yunan mezalimi ile birlikte anılmaktadır. Yunanlıların işgal ettikleri Aydın ve çevresinde gerçekleştirdikleri mezalim itilaf devletleri tarafından oluşturulan heyetlerin raporlarında somut biçimde ifade edilmiş olmasına karşın, işgalci devletler tarafından görmezden gelinerek, Mezalime göz yumulmuştur. İtilaf devletlerinin Yunanlıların gerçekleştirdiği insanlık dışı eylemlere karşı kayıtsız tutumları, İstanbul hükûmetinin yükselen Türk halkının çılgınlığına kulaklarını tıkaması Kuvayimilliyé'nin direnişini güçlendirmiş, mücadele azmini inancını artırmıştır. Yunanlıların izlediği mezalim siyaseti Türk halkının meşru müdafaasını doğurmuştur. Yunan ordusunun işgal yıllarında Aydın Sancağında köy, kasaba ve şehirlerde sivil halka karşı giriştiği vahşet ve cinayetler, bunların yapılış şekli savaş hukukuna aykırı olduğu gibi aynı zamanda bir savaş suçu içerdiği de unutulmamalıdır. İşlediği suçlar göz önünde bulundurulduğunda elbette Yunanistan sorumludur. Lakin Yunanistan'ı çeşitli hesaplarla İzmir'i ve daha sonra tüm Batı Anadolu'yu işgale yönlendiren İngiltere, Amerika ve Fransa'nın da rolü unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

Arşivler

Millî Savunma Bakanlığı ATASE Arşivi

- ATASE Arş. Kl. 12 Ds. 87-46 F. 69 .
- ATASE Arş. Kl. 15 Ds. 71-61 F. 6/1-5
- ATASE Arş. Kl. 15 Ds. 71-61 F. 63.
- ATASE Arş. Kl. 15 Ds. 71-61 F. 63.
- ATASE Arş. Kl. 17 Ds. 102-68 F. 59.
- ATASE Arş. Kl. 27 Ds. 75-107 F. 24.
- ATASE Arş. Kl.27 Ds. 75-107 F.28-1.
- ATASE Arş. Kl. 27 Ds. 75-107 F. 27
- ATASE Arş. Kl. 27 Ds. 75-107 F. 48/1-2.
- ATASE Arş. Kl. 27 Ds 75-107 F. 48-6.
- ATASE Arş. Kl. 28 Ds. (20-A) 113 F. 7.
- ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F.3/1-3.
- ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F. 2.
- ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7.
- ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-1.
- ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-3.
- ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242- 273 F. 7-8.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds 128-301 F.9-14.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 301, F. 8-2
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 301 F. 4-8.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-21.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F.11.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds.128-301 F. 9-3.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F.4-1
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-2.
- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-4

- ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128- 301 F. 4-5
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-7.
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 5-3.
ATASE Arş. Kl. 81 Ds.128-301 F. 6-4
ATASE Arş. Kl. 81, Ds.128-301 F.6/1-4
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128- 301 F. 9
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F.10-12,
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-20
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-21.
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 11-9.
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-26.
ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-26.
ATASE Arş. Kl. 82 Ds. 90-305 F. 27.
ATASE Arş. Kl. 82 Ds. 90-305 F. 32.
ATASE Arş. Kl. 87 Ds. 165-319 F.10.
ATASE Arş. Kl.89 Ds.129-136 F. 9.
ATASE Arş. Kl. 89 Ds.129-326 F. 12.
ATASE Arş. Kl. 89 Ds.129-326 F. 16
ATASE Arş. Kl. 89 Ds. 129-326 F. 24.
ATASE Arş. Kl. 89 Ds. 129-326 F. 25.
ATASE Arş. Kl. 89 Ds. 129-326 F.28-1.
ATASE Arş. Kl.113 Ds. 180-409, F.96-1.
ATASE Arş. Kl. 118 Ds.81- 423, F. 43.
ATASE Arş. Kl. 118 Ds.81- 423, F. 74.
ATASE Arş. Kl. 181 Ds. 128-301 F. 9-1.
ATASE Arş. Kl. 184 Ds. 16-98 F. 7
ATASE Arş. Kl. 243 Ds. 43-17 F. 123.
ATASE Arş. Kl. 243 Ds. 17. F. 42.
ATASE Arş. Kl. 243 Ds. 17. F. 42- 1.
ATASE Arş. Kl. 243 Ds. 43-17 F.25.
ATASE Arş. Kl. 243 Ds. 43-17 F.42.
ATASE Arş. Kl. 402 Ds (13-7) F.2
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. (13-7) F.33
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 47-8
ATASE Arş. Kl. 402 Ds (13-7) F.68.
ATASE Arş. Kl. 402 Ds.(13-7) 7 F.117-1.
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. (13-7) F. 143.
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F.1
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-2.
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-10.
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-21
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-31
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-58
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-61
ATASE Arş. Kl.402 Ds. 14-5 F. 1- 64
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-66.
ATASE Arş. Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-77.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3 F. 12.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3 F. 17.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3 F. 18.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds (1-6) 3 F. 24.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3 F. 26
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3 F. 29
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3. F.38-21.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3 F.72.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3. F.96.
ATASE Arş. Kl. 426 Ds. (1-6) 3 F. 124.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi

BOA. DH. KMS. 52-3/12.

BOA. DH. KMS. 52-3/25

BOA, DH: KMS. 54-3/26.

BOA. DH. KMS. 54-3/34.

BOA. DH. ŞFR. Ds. 102 Belge No:70.

BOA. HR. SYS. 2611/1, 163.

Kitap Ve Makaleler

AHMED, Süvari Yüzbaşı, **Türk İstiklal Harbi Esnasında Millî Mücadele** (Yayıncı: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci) Akademi Yayınevi, İzmir 1993.

AKER, M. Şefik, **İstiklal Harbinde 57. Tümen Aydın Millî Cıdali**, C:II, Askeri Matbaa, İstanbul 1937.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele**, İstanbul 1976.

AKŞİN, Sina, "Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri- Türk- Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e kadar)** Ankara 1986.

APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK Yayını, Ankara 1990.

ARMAĞAN, Munis, **Bozdemir'den Bozdağlar'a Kuva-yı Milliye**, İzmir 2005.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.

AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı**, Kültür Bakanlığı Yay. III. Baskı, Ankara 2002.

BAYAR, Celal, **Bende Yazdım**, Cilt: VI, Baha Kitapevi, İstanbul 1968.

BAYRAKTAR, Bayram, "Millî Mücadele de Denizli Olayı", **Atatürk Araştırma. Merkezi Dergisi**, C. VIII, Sayı:22, Kasım 1991, Ankara 1991, s. 141 -153.

BAYTULLUOĞLU, Hamdi, "Millî Mücadele Başlıyor", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 18, İstanbul Mart 1969.

CURA, Bilal, **Demirci Mehmet Efe'nin Kuva-yı Milliye Dönemi Faaliyetleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004.

ÇELEBİ, Mevlüt, "Demirci Mehmet Efe'nin İki Mektubu" Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı:XIV, İzmir 1999.

DEMİRAYAK, Sadettin, **Kuva-yı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu**, Tuna Matbaacılık, Aydın 2007.

GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücadele'de Aydın**, Coşkun Matbaası, Aydın 1964.

GÜMÜŞOĞLU, Çetin, **Karapınar Aslanları**, İncirliova 2007.

GÜNEŞ, Günver, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", Genelkurmay ATASE Başkanlığı **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl:5, sayı:9, Şubat 2007, Ankara 2007.

HOCAOĞLU, Mehmet, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, Berekat Yayınevi, İstanbul 1985.

İPEK, Nedim, **İmparatorluktan Ulus Devlet'e Göçler**, Serander Yayınları, Trabzon 2006.

İstiklal Harbi Gazetesi 28 Mayıs 1919.

İzmir'e Doğru, 24 Kanun-ı Sani 1336.

İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makamat-ı Askeriyeden Mevrit Raporları Havi İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1335.

KISA, Leman, **Aydın Tarihi ve Coğrafyası**, Aydın 1960.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Millî Mücadelede Denizli Isparta ve Burdur Sancakları**, Atatürk Araştırma. Merkezi Yay, Ankara. 1999.

MCCARTY, Justin, **Ölüm ve Sürgün**, (Çev:Bilge Umar), İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998.

MÜFTÜLER, Lütfi, **Millî Mücadele'de Denizli Heyet-i Milliyesi**, Balıkesir 1947.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337), Ankara 1338.

ÖZKAN, Mustafa Kenan, "Erbeyli Şehitler Anıtı" **Millî Mücadele'de Germencik Cephesi ve Önderleri**, (Edit: Günver Güneş), İstanbul 2007, s.39-50.

ÖZKAYA, Yücel, **Millî Mücadele de Ege Ve Çevresi**, Kültür Bakanlığı Yay: Ankara 1994.

ÖZKES, Sevilay, **Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1992.

ÖZTOPRAK, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara 1981.

POYRAZOĞLU, H. Fehmi, "Tarihimizin Karanlıkta Kalmış Kanlı Bir Sayfası Araplı Kıyımı", **Ses Gazetesi** 22- 23 Nisan 2003.

SONYEL, Salahi R, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Ankara, 1973.

SONYEL, Salahi R, "İngiliz Belgelerine Göre Anadolu Yanıyor", **Cumhuriyet** 28 Eylül 1992.

SÖKMENSÜER, Cevat, **Millî Mücadele de Aydın Nazilli Cephesi, Kahraman Subaylarımız ve Zeybekler Hatıralarım**, Karınca Matbaası, İzmir 1979.

ŞİMŞİR, Bilal, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1918-1938)** C.IV, Ankara 1984.

TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey** TTK Basımevi, Ankara 1989.

TOKER, Tarhan, **Kuva-yı Milliye ve Millî Mücadele'de Denizli**, Denizli 1983.

TURAN Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, ATAM Yayını, Ankara 1999.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Cilt: II, Kısım:1, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1965.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Cilt: II, Kısım:2, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1999.

TÜTENK, Mehmet Akif, **Milli Mücadele'de Denizli**, İzmir 1949.

URAL, Selçuk, "Yunan Mezalimin Uluslararası Alanda Tescili", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XV. Ankara 2002.

YALAZAN, Talat, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi, 15 Mayıs 1919- 9 Eylül 1922**, Cilt:I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

Yunan Fecayetine Müteallik Aydın Vilayeti'nin Beynelmîl Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesaik-i Resmîye'ye Müstenid Hulusa, Matbaa-ı Askeriye, Dersaadet 1335.

Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri Söke Havalisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti, (Tarihsiz).

AYDIN VE ÇEVRESİNDE MİLLÎ MÜCADELE ANITLARI VE ŞEHİTLİKLER

Mustafa Kenan ÖZKAN¹

GİRİŞ

Atatürk'ün bütün mazlum milletlere örnek gösterdiği **Türk Millî Mücadelesi** Türk Milletinin kanıyla canıyla kazandığı özgürlüğün ve bağımsızlığın destanıdır. Yunan işgaline uğrayan topraklardan Aydın toprakları en kanlı mezalimin yapıldığı topraklardır. Bu nedenle özellikle demir yolunun kuzeyinde kalan yerleşim yerlerinin hemen hepsi Yunan barbarlığını ve vahşetini en acı bir şekilde yaşamışlardır. Burada anlatacağım herkesce bilinen ve her zaman hatırlamamız, unutmamamız gereken olaylardır. Konumuza Çayyüzü'nden başlayalım. Aydın toprakları şehit mezarlarıyla doludur. İşte bunlardan biri;

ÂLİMOĞLU MEHMED MEZARI

Umurlu'dan Çayyüzü'ne giderken Umurlu mezarlığını biraz geçince yolun solunda, iki sıra biriketten, kireç badanalı şahidesiz, mezarı andıran bir mezar görürüz. Bu, Terziler köyünden Âlim oğlu Mehmet'in mezarıdır. Cuma namazı için Umurlu'ya giderken burada atının üzerinde Yunan askerlerince vurularak şehit edilmiştir.

¹ Sanat Tarihçisi, Aydın Müzesi Uzmanı

KAYNAKLAR

- ARMAĞAN, A.Munis, **Bozenderes'ten Bozdağlar'a Kuva-yı Milliye**, İzmir 2005
- BURHAN, Sabahattin, **Çete Ayşe -1**, İstanbul 1999.
- _____ **Yörük Ali Efe-1, 2, 3**, İstanbul 1992, 1993, 1994
- GÖKBEL, Asaf, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın 1964.
- GÜMÜŞOĞLU, Çetin, **Karapınar'ın Aslanları**, İncirliova 2007.
- GÜNEŞ, Günver "Yunan İşgali'nin Germencik ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", **Milli Mücadelede Germencik Cephesi ve Önderleri**, İstanbul 2007, s.57-70
- ORUÇ Etem, "Petekli Bal ", **Aydın Aydın Bülteni**, Yıl.3, Sayı 28, Ekim 2006, Aydın 2006, s.8
- ÖZKAN, Mustafa Kenan, "Aydın Şehitler Anıtı", **Aydın Ticaret Odası Dergisi** Sayı: 24, Aydın 2007, s.29-30.
- _____ "Çayyüzü Şehitler Anıtı Çayyüzü Şehitliği", **Aydın Kültür Sanat Bülteni**, Yıl.2, Sayı.9, Şubat-Mart 2001, Aydın 2001, s.15-17.
- _____ "Erbeyli Şehitler Anıtı", **Milli Mücadelede Germencik Cephesi ve Önderleri**, İstanbul 2007, s.39-50.
- _____ "Atça Şehitlikleri ve Anıtları", **Aydın Kültür Sanat Bülteni**, Yıl.2, Sayı: 10, Nisan-Mayıs 2001, Aydın 2001, s. 22-23.
- _____ "Koç Kuysu Ya da Kanlı Bahçe Şehitliği", **Aydın Kültür Sanat Bülteni**, Yıl.3, Sayı.13, Ekim – Kasım 2001, Aydın 2001, s.28 – 30.
- _____ "Milli Aydın Alayı Kumandanı Kahraman Gazi Üsteğmen Zekai (Kaur) Bey", **Aydın Aydın Bülteni**, Yıl.1, Sayı.11, Ocak 2005, Aydın 2005, s.2.
- POYRAZOĞLU, Hasan Fehmi, "Tarihimizin Karanlıkta Kalmış Kanlı Bir Sayfası Araplı Kıyımı", **Ses Gazetesi**, 22-23 Nisan 2003.
- SAVRAN, Fikret, "Tanıkların ve Yakınlarının Anlatımlarıyla Germencik ve Çevresinde Yunan Mezalimi", **Milli Mücadelede Germencik Cephesi ve Önderleri**, İstanbul 2007, s.71-82.
- SONYEL Salahi R, "İngiliz Belgelerine Göre Anadolu Yanıyor", **Cumhuriyet gazetesi**, 25. 09. 1992 – 06.10.1992.
- TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi**, Ankara 1999.